

AZ OSZTRÁK ISKOLAÜGY ALAKULÁSA
/1962-1972/

Ágoston György

I.

A ma működő osztrák iskolarendszert az osztrák parlament az 1962 július 25-én megszavazott törvényével /Schulorganisationsgesetz/ léptette életbe. 1962 más vonatkozásban is a tanügyi törvénykezés fontos éve volt Ausztriában. Július 18-án módosították a szövetségi állam /Bund/ és a tartományok /Länder/ tanügyi illetékességére vonatkozó alkotmánytörvényt. E módosítás lényege, hogy a szövetségi állam illetékessége az oktatásügy területén megnövekedett. Egyébként az osztrák oktatásügy jellegzetessége erőteljes központositottsága.

Az iskolarendszerre vonatkozó törvénnyel együtt alkották meg az iskolai felügyeletről szóló törvényt /Bundes-Schulaufsichtsgesetz/ és az iskolakötelezettségről szóló törvényt /Schulpflichtgesetz/.

Az általános iskolakötelezettség Ausztriában a gyermek 6. életévének betöltését követő tanévvel /szeptember 1-től/ kezdődik, és kilenc tanévre terjed ki /6-15 éves kor/. Az 1962-es törvényt megelőzően Ausztriában az iskolakötelezettség nyolc tanév volt. A szülők kérésére azok az iskolaérett gyermekek is felvehetők iskolába, akik december 31-ig töltik be 6. életévüket.

Nem lényegtelen megemlíteni, hogy ugyancsak 1962-ben kötött az Osztrák Köztársaság és a Vatikán szerződést az iskolaüggyel összefüggő kérdések rendezéséről. A szerződés értelmében a hittan a "nyilvános" és "nyilvánossági joggal" felruházott iskolákban minden katolikus tanuló számára kötelező tantárgy. Az egyháznak és az egyházi intézményeknek az állami iskolajogi előírások szemelött tartásával joguk van bármilyen típusú iskola létesítésére és fenntartására, amely a törvényesen előírt feltételek esetén nyilvánossági jogot nyer. Óvodák, diákoththonok, napközi otthonok és hasonló intézmények is lehetnek egyháziak. Az osztrák állam magára

vállalja a hittanoktatók fizetését, és hozzájárul az egyházi iskolák személyi költségvetéséhez tanítói és tanári állások létesítésével.

Az osztrák iskolákban természetesen a hittan nemcsak a katolikus tanulók számára kötelező, hanem minden tanuló számára. Az 1949-es törvény a hitoktatásról /Religionsunterrichtsgesetz/ kimondja, hogy "minden tanuló számára, aki törvényesen elismert egyházhoz vagy vallási közösséghez tartozik, a vallása szerinti hitoktatás kötelező tantárgy" a nyilvános és a nyilvánossági joggal felruházott valamennyi iskolában. Kivételt a tartományok többségében a szakmai iskolák /Berufsschulen/ képeznek, amelyekben a hittan nem osztályozott, szabadon választható tárgy. A törvény a katolikus tanulók kivételével lehetővé teszi, hogy a 14 éven aluli tanuló a szülei, a 14 éven felüli saját írásbeli kérésére felmentést kapjon a hitoktatás alól.

Az egyházi iskolákra is vonatkozik az az ugyancsak 1962-ben alkotott törvény, amely a magániskolák működését szabályozza /Privatschulengesetz/. Az osztrák iskolák ugyanis egyrészt nyilvános iskolák /öffentliche Schulen/ másrészt magániskolák /Privatschulen/. Nyilvános iskolák azok az iskolák, amelyeket a "törvényes" iskolafenntartók létesítenek és tartanak fenn. Az iskolakötelesekorú tanulók kötelező iskoláinak /Pflichtschulen/ törvényes fenntartói a tartományok /Länder/ és községek /Gemeinden/, az összes többi iskola törvényes fenntartója a szövetségi állam. Magániskolák a "nem törvényes" iskolafenntartók által létesített és fenntartott iskolák. Magániskolákat létesíthet, ha a törvényes előírásoknak eleget tesz, minden osztrák állampolgár, minden törvényesen elismert egyház; magániskolái lehetnek a közjogi társulatoknak /pl. a kereskedelmi és iparkamaráknak/, de magániskolák a tartományok és községek által fenntartott olyan iskolák is, amelyek létesítése és fenntartása törvényesen a szövetségi állam jogkörébe tartozik /tehát pl. a tartományi, községi középfoku és középiskolák/. A magániskolák a törvényes előfeltételek megléte esetén elnyerhetik a nyilvánossági jogot /Öffentlichkeitsrecht/.

A nyilvános jogu magániskolák ugyanolyan érvényes bizonyítványt adnak tanulóiknak, mint a velük azonos típusu nyilvános iskolák. A nem nyilvános jogu magániskolák tanulói viszont csak nyilvános vagy nyilvános jogu iskolákban tett vizsgák alapján kaphatnak végzettségükről bizonyítványt.

Az 1962-es tanügyi törvénykezésnek kétségtelenül legjelentősebb dokumentuma az oktatási rendszerre vonatkozó törvény. Jelentősége abban van, hogy Ausztria történetében az első olyan tanügyi törvény, amely az elemi iskolától az akadémiáig minden általánosan képző és szakképző iskolatípust átfogó, egységes rendszerbe kíván illeszteni. A korábbi törvényes rendelkezések inkább egyes iskolatípusokra vonatkoztak, és ezek nem alkottak sem horizontálisan, sem vertikálisan rendszert. A szakképző intézményeket pedig szinte elkerülte a törvényhozók figyelme, jeléül annak, hogy a legkevésbé tekintették őket az iskolarendszer szerves részének.

A mult legfontosabb osztrák iskolatörvényei a következők:

- Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen is sämtlichen Kayserlichen-Königlichen Erblanden /1774/
- Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich /1849/
- Reichsvolkschulgesetz /1869/
- Haupt- und Mittelschulgesetz /1927/

Ismerkedjünk meg most az 1962-es törvény alapján a jelenlegi osztrák iskolarendszerrel, figyelembe véve természetesen a törvénykiegészítésekben /Novellen zum Schulorganisationsgesetz/ foglalt módosításokat, halasztásokat.

A törvény a következőképpen határozza meg az iskolák feladatát:

"Az osztrák iskola feladata közreműködés az ifjúság adottságainak fejlesztésében fejlettségi fokának és képzési irányának megfelelő oktatással az erkölcsi, vallási és társadalmi értékek, valamint az igaz, jó és a szép értékei szerint. Az ifjúságot fel kell vértéznie az élet és a

jövendő hivatás megkövetelte ismeretekkel és képességekkel, és arra kell nevelnie, hogy önállóan tudjon műveltségre szert tenni.

A fiatalokat a társadalom egészséges, munkaszerető, kötelességteljesítő, felelősségtudattól áthatott tagjaivá és a demokratikus és szövetséges Osztrák Köztársaság polgáiraivá kell nevelnie. El kell juttatnia őket önálló ítéletalkotásig és a társadalmi problémák iránti fogékonyságig /zu sozialem Verständnis/, másik politikai és világnézeti gondolkodásával szemben nyitottaknak kell lenniük, és készeknek a részvételre Ausztria, Európa és a világ gazdasági és kulturális életében és szabadság- és békeszeretettől áthatva közreműködésre az emberiség közös feladatainak megoldásában."

Az iskolának ebben a vonzó módon megfogalmazott feladataiban tökéletesen érvényre jut a tőkés gazdasági rendszerről, polgári demokratikus, semleges osztrák állam pluralista ideológiai szükséglete. Az értékek elvont és ily módon minden konkrét társadalmi tartalomtól mentes megfogalmazásában, a mások politikai és világnézeti gondolkodásával szembeni nyitottság eszméjében a fennálló osztályellentéteket és réteggülönbségeket konzerválni hivatott osztálybéke szelleme fejeződik ki, amely különösen a tőkés gazdasági konjunktúra időszakában a legszélesebb néptömegek tudatát is hatékonyan befolyásolta, és Ausztria viszonylag jelenlegi kedvező körülményei között továbbra is befolyásolja.

A törvény az iskolarendszer felépítésének egységét deklarálja, amelynek fő mutatói a törvény értelmezői szerint: a/ a feladat közössége, b/ a minden iskola mindenki számára való elérhetősége /allgemeine Zugänglichkeit der Schulen/, c/ az iskolarendszer nyitottsága /Durchlässigkeit/ vagyis az átmenet lehetősége az egyik iskolatípusból a másikba. A törvény szövege szerint is "magasabb képzés megszerzését és egyik iskolafajtából egy másikba való átlépést minden erre alkalmas tanuló számára lehetővé kell tenni", továbbá "a nyilvános iskolák általánosan, a szár-

mazásra, a nemre, a fajra, a társadalmi állásra, osztályra, a nyelvre és a vallásra való tekintet nélkül hozzáférhetők". Az iskolák hozzáférhetőségének ez a megfogalmazása magában foglalja a koedukáció elvét. Minthogy azonban 1962-ben még a legtöbb iskolában nem volt koedukáció, általános bevezetésére a törvény az 1976-77-es tanévig türelmi időt adott.

Nem kétséges, hogy a fenti elvek demokratikusak. A közoktatás demokratizálásának figyelemre méltó törekvése nyilvánul meg abban is, hogy a nyilvános iskolák minden fokon - az elemi iskolától az akadémiáig - ingyenesek. Ezen túlmenően minden tanuló a nyilvános iskolákban és nyilvánossági joggal felruházott magániskolákban /az iskolakötelesek iskoláiban, a középfoku és középiskolai intézményekben/ ingyenesen kapja a tankönyveket, továbbá a család anyagi helyzetétől és a tanulók tanulmányi eredményétől függően törvényesen biztosított tanulmányi támogatási rendszer van érvényben /tanulmányi segély, ösztöndíj, diákotthoni költségekhez hozzájárulás, bejáróknak utiköltség-megtérítés/. Az utóbbiakra vonatkozó törvények a következők: Schülerbeihilfengesetz /1971/, Studienförderungsgesetz /1969/, Familienlastenausgleichsgesetz /1967/ - die die Schulfahrtbeihilfe und Schülerfreifahrten sowie die unentgeltlichen Schulbücher betreffenden Novellen /1972, 1973, 1974/.

Az iskolarendszer részletes ismertetésekor azonban ki fog derülni, hogy a deklarált demokratikus közoktatáspolitikai elvek a nyilvános iskoláztatás ingyenessége és a sok támogatás ellenére nem érvényesülnek következetesen. Az 1962-es közoktatásügyi törvénykezés is - mint a közoktatásra vonatkozó minden osztrák törvény és fontosabb intézkedés - a haladó, a demokratizmust ténylegesen érvényesíteni akaró és a konzervatív, a vagyonos osztályok műveltségi monopóliumát védő erők kompromisszumaként jött létre.

Az utóbbiaknak végeredményben sikerült a korábbi, a dolgozó osztályok gyermekeinek rovasára erőteljes társadalmi szelekciós mechanizmusként működő iskolarendszeri strukturát átmenteni. Az egyházi iskolákat és általában a magániskolákat pedig a törvényes rendelkezések szerint a nyilvános is-

kolákra vonatkozó elvek nem is kötelezik. A magániskolák nem ingyenesek, és joguk van a tanulókat vallásuk, nyelvük, nemzetiségük, nemük szerint megválogatni.

A törvény az iskolarendszer tagozódásának következő meghatározóit sorolja fel: a/ az életkori és fejlettségi fokozatok, b/ a különböző képességek, c/ az életfeladatokra és foglalkozásokra történő felkészítés feladatai. Eme meghatározók alapján az osztrák iskolák felosztása két szempont szerint történik: a képzés tartalma szerint és a képzési szint szerint.

1. A képzés tartalma szerint vannak:

- 1.1 általánosan képző iskolák
- 1.2 szakképző iskolák
- 1.3 tanítóképző és nevelőképző intézmények.

2. A képzési szint szerint:

- 2.1 az iskolakötelesek iskolái
- 2.2 középfoku iskolák
- 2.3 középiskolák
- 2.4 akadémiák.

A tagozódási kritériumok közül a következőkben különös figyelmet kell szentelnünk "a képességek szerinti" tagozódásnak. Egy iskolarendszer demokratizmusa illetve antideokratizmusa ugyanis nem kis mértékben mulik azon, milyen szinten, milyen életkorban differenciálódik a képzés, milyen életkorban, milyen fejlettségi fokon szelektálják a tanulókat képességeikre hivatkozva különböző jellegű, értékű, időtartamu képzési formákba, iskolatípusokba.

Az osztrák gyermekek közös elemi képzést adó iskolája a népiskola /Volksschule/ első négy évfolyama, amelynek elterjedt elnevezése: alapiskola /Grundschule/.

A négy közös évfolyam után, tehát már 10 éves életkorban a tanulók különböző értékű, további iskoláztatásuk szintjét nagy mértékben meghatározó, egész életpályájukra kihatással bíró egymás mellett párhuzamosan futó iskolatípusokba kerülnek.

A következő táblázaton jól láthatók nemcsak a Grund-

schule-ra épülő iskolatípusok, hanem a bennük tanulók arányai is. Az adatok az 1972-73-as tanév adatai.

évfolyam	életkor				
12	18	gimnázium ----- reálgimnázium			népiskolai felsőtago- zat 5,5 %
11	17				
10	16				
9	15				
8	14		72,7 %		
7	13		HAUPTSCHULE		
6	12				
5	11		I. II.		
4	10	18,9 %			gyógyped. iskolák 3 %
3	9				
2	8		G r u n d s c h u l e		
1	7				

A Grundschule után tehát három iskolatípusba vezet a tanulók útja: a négy évfolyamu népiskolai felső tagozatba, az ugyancsak négy évfolyamu Hauptschule-ba /felsőiskola/ és a 8 évfolyamu, érettségít adó általánosan képző középiskolákba /gimnáziumokba és reálgimnáziumokba/.

A népiskolai felső tagozatba kerülők aránya - a demokratizálódás kétségtelen jeleként - az utóbbi évtizedekben rohamosan csökkent. Ezzel szemben jelentős arányban nőtt a Hauptschule tanulóinak száma. Ugyancsak jelentősen nőtt azoknak a gyermekeknek az aránya is, akik általánosan képző középiskolákba /Allgemeinbildende höhere Schulen - AHS/ iratkoznak be.

A tanulók továbbtanulási irányulásának változásait a Grundschule után szemléletesen mutatja a következő táblázat:

A 10-14 éves tanulók létszamarányai %/
a különböző iskolatípusokban
/1945/46 - 1972/73/

	Gimn. reálgimn. alsó ta- gozat	Haupt- schule	Népisko- lai fel- ső tago- zat	Gyógy- ped. iskola
1945/46	8,0	34,0	56,0	2,0
1951/62	10,8	51,1	37,1	0,9
1968/69	16,0	61,2	19,8	2,7
1972/73	18,9	72,7	5,5	3,0

A magasabb műveltség felé vezető utat eltorlaszoló népiskolai felső tagozat látványos felszámolódási folyamatának értékét az iskoláztatás demokratizmusának kiszélesedése szempontjából jócskán lerontja a Hauptschule szelekciós belső szerkezete. A Hauptschule-ban ugyanis két tagozat működtethető: a "jobb képességűek" tagozata /Klassenzug I/ és a "gyengébbek" tagozata /Klassenzug II/. A Hauptschule tanulóinak csaknem fele a gyengébbek tagozatába jár. A 10-14 éves tanulók százalékos megoszlása a két tagozat között:

	I. tagozat	II. tagozat	Összesen
1971/72	38,5 %	31,4 %	69,9 %
1972/73	39,6 %	33,1 %	72,7 %

A Hauptschule I. tagozatának tantervi követelményeit közelítették az általánosan képző középiskolák tantervi követelményeihez. Az iskolarendszerről szóló 1962-es törvény erről a következőképpen intézkedett: "Az általánosan képző középiskolák alsó tagozataiban /1-4. osztály/ és a Hauptschule I. tagozatában a tantervek különbözőségének nem sza-

bad megnehezítenie a Hauptschule tanulóinak átlépését általánosan képző középiskolába." Ennek érdekében a Hauptschule I. tagozatában kötelezően tanulnak egy élő idegen nyelvet, és szabadon választható tárgy a latin. A II. tagozatban viszont egy élő idegen nyelv tanulása sem kötelező.

A Hauptschule I. tagozatának ez az elvileg teljes nyitottsága gyakorlatilag mégis korlátozottan érvényesül. Maga a törvény szövege is, amikor a Hauptschule tanulóinak átlépési és továbbtanulási feltételeit konkrétan megfogalmazza, korlátozó jellegű: "A Hauptschule I. tagozatának olyan tanulói, akiknek évvégi bizonyítványa az értékelésre vonatkozó előírások értelmében jó átlageredményű, és az idegen nyelvi oktatást is eredménnyel látogatták, a közvetlenül rákövetkező tanév elején felvételi vizsga nélkül léphetnek át annak az általánosan képző középiskolának a magasabb osztályába, amelyben ugyanazt az idegen nyelvet tanítják." Ez a korlátozás a Hauptschule I. tagozatának jó tanulói elől is általában elzárja a gimnáziumi tanulmányok lehetőségét. A gimnáziumban ugyanis a III. osztálytól kötelező a latin. A latinos gimnázium, a tanulmányok "királyi útja" tehát továbbra is csak kiváltságosak számára járható.

A reálgimnáziumi továbbhaladás kétségtől való reális távlat a Hauptschule I. tagozatát jó eredménnyel befejező tanulók számára, de elsősorban nem a 8 osztályos reálgimnáziumokban, hanem a régi középfoku tanítóképző intézetek helyébe lépett önálló négy évfolyamu felsőtagozatu reálgimnáziumokban. Ezeket az 1962-es törvény létesítette zenei-pedagógiai reálgimnázium /*musisch-pädagogisches Realgymnasium*/ elnevezéssel; az 1976-os 5. törvényfüggelék kibővítette bennük a kötelezően választható tárgyak kínálatát, és ezzel némileg megváltoztatta jellegüket. Elnevezésük azóta felsőtagozatu reálgimnázium /*Oberstufenrealgymnasium*/.

Az általánosan képző középiskolákba kerülés társadalmi szelekcióját korábban felvételi vizsgával is biztosították. A haladó erők, amelyek előtt mindig is teljesen világos volt ennek a 10 éves korban történő felvételi vizsgának reakciós társadalmi funkciója, nem tudták elérni, hogy az

1962-es törvény eltörölje. A törvény az általánosan képző középiskolákba való felvételnek még mindig feltételei közé sorolja a felvételi vizsgát. A Hauptschule I. tagozatába való bekerüléshez sem elég az elemi iskola /Grundschule/ eredményes elvégzése; ehhez még ezen felül a következő feltétel szükséges: németből, olvasásból, számtanból és mér-tanból az elemi iskola 4. osztályában a tanulónak nem lehet jónál /"gut"/ rosszabb jegye, vagy ha valamelyikből mégis közepese van, az elemi iskola tantestületének /Schulkonferenz/ nyilatkozatot kell adnia, hogy a tanuló nagy valószínűséggel meg fog felelni az I. tagozat követelményeinek.

A gimnáziumi és reálgimnáziumi felvételi vizsga szöges ellentéte a deklarált demokratikus iskolapolitikai elvekkel, a minden iskola mindenki által való elérhetőségének elvével azonban oly nyilvánvaló volt, hogy - a közvélemény nyomására is - szüneteltetésére került sor - eredetileg az 1973/74-es tanévtől az 1979/80-as tanévig, de minden bi-zonnyal véglegesen. Az 1973/74-es tanévtől a felvételi feltételek a gimnázium és a reálgimnázium I. osztályába megegyeznek a Hauptschule I. tagozatába való felvétel ismer-tetett feltételeivel. Abban az esetben azonban, ha egy tanu-ló nem kap alkalmassági nyilatkozatot a Hauptschule I. tago-zatán való tanulásra, de szülei mégis ide vagy általánosan képző középiskolába szeretnék járatni, csak felvételi vizs-gával juthat be ezekbe az intézményekbe.

Hangsúlyozni szükséges, hogy a haladó osztrák közokta-táspolitikusok, neveléstudományi kutatók és pedagógusok ma-guk is világosan felismerik, és határozottan bírálják a 10-14 éves korban egymás mellett különböző értékű iskolati-pusokat és képzési formákat tartalmazó iskolarendszer anti-demokratikus voltát, társadalmi szelekciós jellegét, és e felismerésből, bírálatból kiindulva fogalmazzák meg reform-törekvéseiket, dolgoznak ki az iskolarendszert továbbfej-lesztő iskolakísérleti modelleket, és folytatnak ténylege-sen iskolakísérleteket. Ezekkel a reformtörekvésekkel és főképp az iskolakísérletekkel részletesebben fogunk foglal-kozni, a reformereknek a fennálló iskolarendszert bíráló

téziseit azonban már itt helyénvaló ismertetni.

Megállapítják, hogy tízéves korban nem lehet kellő megbízhatósággal itélteni a képességekről és a teljesítőképeségről, nem lehet eldönteni, hogy a gyermek aktuális teljesítő-képességében milyen mértékben játszanak szerepet veleszületett, és milyen mértékben környezeti, neveltetési tényezők, és éppen ezért ebben az életkorban nincs olyan alap, amelyre kellően megbízható beválási prognózist lehetne felépíteni. Birálják a képesség statikus felfogását, és dinamikus felfogása mellett törnek lándzsát. Hivatkoznak azokra a kutatásokra, amelyek kimutatták, hogy a tízéves korban standardizált tesztekkel mért teljesítmények és a középiskola befejezésének eredményessége között a korreláció gyenge $r=0,6/$. Ilymódon jogosulatlan a tanulókat ebben az életkorban párhuzamosan futó, különböző követelményeket támasztó, különböző értékű és továbbtanulási lehetőségeket biztosító iskolatípusokba irányítani. /Lásd: Projektbeschreibung-Schulversuche im Bereich der Schulen der Zehn-bis Vierzehnjährigen. 3. überarbeitete Fassung. Klagenfurt, 1975. 5.p./

Nem képességszerinti szelekcióról van tehát szó, hanem határozottan szociális szelekcióról. "A jelenlegi párhuzamosan futó iskolatípusokkal jellemezhető iskolarendszerben - írják a reformerek - bizonyos társadalmi-gazdasági rétegekből származó gyermekek, különösképpen a munkás- és parasztszármazású gyermekek részaránya a 10-14 évesek magasabb iskolai pályafutást biztosító iskolatípusaiban alacsony. Egyrészt csekély arányban jelentkeznek középiskolákba /gimnáziumokba, reálgimnáziumokba/, másrészt onnan is átlagon felüli a lemorzsolódásuk." /I.m. 25.p./ A szociális szelekcióhoz járulnak azok az akadályok, amelyek a különböző iskolatípusok hálózatának regionális egyenlőtlenségei miatt zárják el a kisebb települések és a falvak lakosságának gyermekeit, főképp a parasztsággyermekeit a magasabb képzés felé vezető iskoláktól. "A középiskolák látogatási aránya Ausztria számos községében a tanulói évfolyam 1 %-áig is süllyed, ha a középiskola naponta történő bejárással sem érhető el. Ausztria vidéki területein a különböző iskolati-

pusokból álló iskolarendszer lényeges oka a képzési esélyegyenlőségnek." /I.m. 7.p./

A munkás- és parasztszármazású gyermekek viszonylag kis arányszáma a középiskolákban Ausztriában sem elsősorban a szülők gazdasági helyzetével magyarázható, sokkal inkább a családok hagyományos értékviszonyával a képzéshez, a tanuláshoz. "Szülők, akik középiskolát maguk sem végeztek, kevésbé hajlandók gyermekeiket ebbe az iskolatípusba küldeni. Ez az információs távolság /Informationsdistanz/, főképp a középiskolának mint a társadalmi felemelkedés eszközének a hiányos ismerete azután odavezet, hogy gyermekeiket is kevésbé motiválják az iskolai követelmények vállalására. A középiskolától való érzelmi távolság /affektive Distanz/ elhárító reakciókat /Abwehrreaktionen/ vált ki. A szülők a középiskolával szemben bizalmatlanok, és félnek, hogy gyermekeiket a családtól elidegeníti." /I.m. 8.p./ A munkás- és parasztyermekeket tehát az otthoni környezet magasabb iskolák végzésére kevésbé motiválja. E környezetben kialakult sajátos gondolkodás- és beszédmódjuk is szokatlaná teszi számukra a középiskola követelményrendszerét. Fejlődésük nem jelentéktelen akadályozó tényezője az egyéb társadalmi rétegekből származó gyermekekével szemben az, hogy a szülők csak igen csekély mértékben tudják őket a tanulásban segíteni, különórákra pedig anyagi okok miatt nem járatták őket. "Ezek a tényezők kihatnak a bukási arányokra is. A munkás-paraszt-gyermekek vannak a legnagyobb arányban az iskolai kudarcot vallók között, és azok között a tanulók között, akik a középiskolából lemorzsolódnak." /I.m. 8.p./

A fentiekből levonják azt az alapvető következtetést, hogy "minden iskolatípus szabad elérhetőségének törvényes biztosítása valamennyi társadalmi réteg gyermekei számára önmagában nem elégséges intézkedés, ha az iskolarendszer számára az esélyegyenlőségek és a képességgpotenciál kiaknázását szabják meg célul." /I.m. 8.p./

A reformokon dolgozó osztrák közoktatáspolitikusok, neveléstudományi szakemberek kritikája iskolarendszerükről kétségkívül éleslátásról tesz tanubizonyosságot, ahhoz a

végső következtetéshez azonban nem tudnak, nem is akarnak eljutni, hogy a gazdag és vezető rétegek műveltségi monopóliumának felszámolását, a munkás- parasztgyermek tanulási esélyegyenlőtlenségét kizárólag az iskolarendszer reformjával megoldani nem lehet; hogy ehhez mélyreható változások lennének szükségesek a gazdasági és politikai strukturában is.

Az általánosan képző középiskolák
/Allgemeinbildende höhere Schulen - AHS/

Az osztrák iskolarendszerben hagyományosan kitüntető szerepük van az általánosan képző középiskoláknak. Míg több európai tőkés országban a progresszív társadalmi erők harca eredményeképpen - legalábbis formailag - megszűntek a hagyományos hosszú képzést adó /az elemi képzésre épülő/ középiskolák, és alsó tagozatuk átalakult a minden tanuló számára kötelező középiskolai első szakasz önálló intézményévé, addig Ausztriában változatlanul nagy társadalmi presztízsnak örvendenek a 8 osztályos általánosan képző középiskolák, különösképpen a 8 osztályos gimnázium, amely még mindig a tanulmányok "királyi útjának" számít.

A 8 osztályos általánosan képző középiskola 1-4. osztálya /10-14 éves életkor/ a középiskolai alsó tagozat /Unterstufe/, 5-8. osztálya a felső tagozat /Oberstufe/. Az utolsó évtizedekben a demokratizálódási folyamat jeleként a Hauptschule és a népiskola tanulóinak, továbbá középiskolát nem végzett felnőtt dolgozóknak továbbtanulási lehetőségeként létrejöttek önálló felső tagozatu általánosan képző iskolák is.

Az 1962-es törvény az alsó és felső tagozattal rendelkező általánosan képző középiskolák képzési idejét eredetileg 9 évfolyamban állapította meg, az önálló felső tagozatokat 5 évfolyamban. Eme törvényes rendelkezés azonban szinte összefoglaló tiltakozást váltott ki, és ezért a 9.

illetve az 5. évfolyam bevezetését meghatározatlan időre függesztették.

A 62-es törvényt megelőzően Ausztriában az általánosan képző középiskola elnevezés "Mittelschule" volt, típusai pedig a következők: gimnázium, reálgimnázium, reáliskola, női felsőiskola /Frauenoberschule/. A 62-es törvény értelmében az általánosan képző középiskolák új rendszere a következő:

1. gimnáziumok, amelyeknek alsó tagozatai egységes tantervűek, felső tagozataik pedig az alábbiak szerint differenciálódnak:

- a/ humanisztikus gimnázium /Humanistisches Gymnasium/
- b/ idegennyelvi gimnázium /Neusprachliches Gymnasium/
- c/ realiztikus gimnázium /Realistisches /Gymnasium/

2. reálgimnáziumok ugyancsak egységes alsó tagozattal és az alábbi felső tagozatos formákkal:

- a/ természettudományi reálgimnázium /Naturwissenschaftliches Realgymnasium/
- b/ matematikai reálgimnázium /Mathematisches Realgymn./

3. gazdasági leánygimnázium alsó és felső tagozattal /Wirtschaftkundliches Realgymnasium für Mädchen/

4. önálló felső tagozatu formák:

- a/ a négy évfolyamu felső tagozatu reálgimnázium /Oberstufenrealgymnasium/, amely - mint említettük - 1976-ban váltotta fel az 1962-es törvény által létesített zenei-pedagógiai felső tagozatu reálgimnáziumot /Musich-pädagogisches Realgymnasium/. Ennek a formának elsősorban az a szerepe, hogy a Hauptschule I. tagozatát jó átlageredménnyel végzett tanulóknak biztosítson folyamatos, felvételi vizsga nélküli továbbtanulási lehetőséget általánosan képző középiskolában. Akik a jó átlageredményt nem érték el, sikeres felvételi vizsga esetén szintén továbbtanulhatnak.

- b/ A négy évfolyamu ugynevezett Aufbaugymnasium és Aufbaurealgymnasium, amely viszont elsősorban a népiskola 8 osztályát végzett kiváló tanulók érettségihez vezető továbbtanulási útja. Az ide való közvetlen bejutás azonban csak felvételi vizsgával lehetséges, amelyet helyettesíthet egy eredményesen elvégzett előkészítő évfolyam /Übergangstufe/.
- c/ A dolgozók 9 féléves gimnáziuma és reálgimnáziuma, ahova a 17. életévet betöltött, legalább 8 osztályt járt és valamilyen szakképzésben részesült vagy már munkába állt személyek jelentkezhetnek.
- d/ Általánosan képző speciális középiskola /zenei, testnevelési szakosított tantervű osztályok, testileg fogyatékosak középiskolái/.

A gimnáziumi képzés jellegzetessége egy élő idegen nyelv tanítása mind a 8 évfolyamon át és a latin nyelv tanítása a 3. évfolyamtól. A felső tagozatban ehhez járul a humanisztikus gimnáziumban a görög, az idegennyelvi gimnáziumban még egy élő idegen nyelv, a realisztikus gimnáziumban az ábrázoló geometria kötelező tanulása.

A reálgimnázium jellegzetessége egy élő idegen nyelv tanítása mind a 8 évfolyamon át, a mértani rajz é a 3-4. évfolyamon, a felső tagozatban pedig a természettudományi reálgimnáziumban a latin és alternative az ábrázoló geometria vagy egy természettudományi tárgy elmélyültebb tanítása /biológia vagy fizika vagy kémia/, a matematikai reálgimnáziumban egy második élő idegennyelv és az ábrázoló geometria, a gazdasági leány-reálgimnáziumban alternative egy második élő idegen nyelv vagy a latin és leányiskolai tantárgyak /háztartástan, női kézimunka/.

E tantervi jellegzetességek még nyilvánvalóbban tárják fel az osztrák iskolarendszer társadalmi szelekciós mechanizmusát: a deklarált elvek ellenére az iskolarendszer merevségét, egyik iskolatípusból, képzési formából a másikba való átmenet nehézségét. Különösen a gimnázium, a legmagasabb társadalmi presztizst élvező középiskola privilegizált helyzete van körülbástyázva. A 3. évfolyamtól tanított latin gyakorla-

tilag lehetetlenné teszi a gimnáziumba való átlépést a Hauptschule-ból vagy a reálgimnáziumból. Az 1. évfolyamtól tanított élő idegen nyelv is reteszként működik, ha abban a gimnáziumban, amelybe a Hauptschule vagy a reálgimnázium tanulója területileg átléphetne, más élő idegen nyelvet tanítanak.

Az egész rendszer különösképpen a felső tagozatban merevül meg; a tantervi különbségek az egyes felsőtagozatos formák között teljesen megszüntetik az átmenet lehetőségeit. Azt lehet megállapítani, hogy az 1962-es törvény, bár differenciáltabb általánosan képző középiskolai rendszert hozott létre, mint amilyen a korábbi volt, semmit sem enyhített annak merevségén.

A középiskolai általános képzés kereteinek bővítése azonban a kor elengedhetetlen, kényszerítő szükséglete volt. A Hauptschule tanulóinak egy része előtt meg kellett nyitni az általánosan képző tanulmányoknak érettségéhez vezető útját. Ezt azonban az általánosan képző középiskolai rendszer merevségének a fennmaradása miatt csak - mondhatnók - a rendszeren kívül lehetett megtenni: a társadalmi presztízseben alacsonyabb, a régi középfoku tanítóképzőből átalakított, a 8 osztályú középiskolai végzettséggel csak formálisan azonos értékű önálló felsőtagozatu reálgimnázium létrehozásával. Erre vall többek között az a tény, hogy az ebben az általánosan képző középiskolatisban érettségiző diákoknak aránytalanul kisebb hányada jut főiskolára-egyetemre, mint a 8 évfolyamu, teljes értékű középiskolákban érettségizett diákoké. Nem jelentéktelen részük adja a pedagógiai akadémiák hallgatóinak utánpótlását.

Az önálló felsőtagozatu reálgimnázium jelentősége a középiskolai képzés demokratizálásában annak ellenére, hogy társadalmi presztízse a hosszú képzést adó általánosan képző középiskolákéival nem vetekedhet, kétségtelen. A Hauptschule több ezer tanulójának biztosítja az érettségit adó magasabb középiskolai képzés lehetőségét. Abban, hogy ezek az érettségizettek teszik ki a felsőfoku pedagógiai akadémiák hallgatóinak többségét, kétségkívül megnyilvánul e ta-

tanulmányi utnak társadalmi szelekciós jellege: az "uri rétegek" nem adják gyermekeiket tanítónak. Más oldalról nézve viszont határozottan tanulságos, ahogy az osztrák közoktatásügy megoldotta a tanítóképző akadémiák benépesítését kelő számu, a tanítói pályát szivesen választó középiskolai érettségit tett hallgatóval. Saját tapasztalatainkból ismeretes, milyen nehéz volt a felsőfokúvá vált tanítóképzőkbe hivatásszerető hallgatókat felvenni, és hogy a középiskola pedagóguspályára irányító munkájának hiánya miatt milyen sok még ma is a "kényszerpályás" diák pedagógusképző intézményeinkben.

Az önálló felsőtagozatu reálgimnázium nyújtotta továbbtanulási lehetőségek arányaira jól rámutatnak a következő adatok:

Az általánosan képző középiskolák 6. osztályába
járó tanulók létszámának alakulása

	1967/68	68/69	69/70	70/71	71/72	72/73	73/74
A 8 osztályos gimnáziumok és reálgimnáziumok	8599	8300	9280	10230	11300	11987	12080
Felsőtagozatu reálgimnáziumok	2717	3292	3818	4314	5155	5460	4992
Aufbaugimnáziumok és reálgimnáziumok	152	197	226	212	242	242	355
Összesen:	11468	11789	13324	14756	16697	17689	17427

A fenti adatokból először is az derül ki, hogy a felsőtagozatos gimnazistáknak és reálgimnazistáknak átlagosan több mint 1/3-a az önálló felsőtagozatu reálgimnázium tanu-

lőja; másrészt megállapítható eme iskolatípus tanulói létszámának jóval dinamikusabb növekedése, mint amilyen a 8 osztályos általánosan képző középiskolák felső tagozataiban tapasztalható /bár a növekedési arány itt is imponáló/. Az un. Aufbaugymnasium és Aufbaurealgymnasium tanulóinak létszáma csekély, ami azzal függ össze, hogy a népiskolai felső tagozatok elhalóban vannak.

Nem véletlenül választottuk az általánosan képző középiskolák felső tagozatai 6. osztályának, tehát a 10. iskolai évfolyamnak az adatait az ezekben a felső tagozatokban mutatózó változások jellemzésére. Belőlük azt is meg tudjuk állapítani, hogy az egyes évfjáratok hány százaléka jár az iskolaköteles kor /9 iskolai évfolyam/ után érettségit adó általánosan képző középiskolákba.

1967/68 68/69 69/70 70/71 71/72 72/73 73/74

A teljes évfjárat létszáma	103012	102867	103985	108575	115827	118712	119755
----------------------------------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

Általáno- san képző középis- kolába jár	11,13%	11,46%	12,81%	13,59%	14,42%	14,90%	14,55%
---	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

Bár a fenti hét tanév folyamán az évfjáratok összlétszámához viszonyított arány emelkedése 11,13 %-ról 14,55 %-ra számottevőnek mondható, mégis viszonylag az egy-egy évfjáratból az általánosan képző középiskolák felső tagozatába járó tanulók aránya szerény, és különösen az a 8 évfolyamu /hoszsú képzést adó/ középiskolákban.

A politechnikai tanfolyam
/Polytechnischer Lehrgang/

Az 1962-es törvény lényeges pontja volt az iskolakötelezettség 8 évről 9 évre való felemelése. Az iskolakötelezettség időtartamát akkoriban a fejlettebb tőkés és szocialista országok egyaránt növelték. Az iskolakötelezettség megnövekedett időtartama és a fennálló iskolarendszer sok országban került ellentmondásba egymással; Ausztriában is. A 62-es törvény, amely az iskolakötelezettséget felemelte, lényegében azt a régi iskolarendszert tartotta fenn, amely a 8 éves iskolakötelezettségnek felelt meg.

A fenti ellentmondást Ausztriában sajátos módon oldották meg. Egyévfolyamu önálló, általánosan képző iskolatípust alkottak azoknak a gyermekeknek a számára, akik sem általánosan képző, sem szakképző középfoku vagy középfokú iskolai intézményben nem tanulnak tovább. Ez az iskolatípus a politechnikai tanfolyam /polytechnischer Lehrgang/.

Az iskolakötelezettségről szóló 1962-es törvény szerint az iskolakötelezettség a következő iskolatípusokban teljesítendő, illetve teljesíthető:

1. Az iskolakötelezettség első négy évfolyamát minden gyermek népiskolában teljesíti; az értelmi és testi fogyatékos gyermekek gyógypedagógiai intézményben.

2. Az 5-8. évfolyam teljesítése a következő intézményekben lehetséges:

- a/ a népiskola 5-8. évfolyamában
- b/ a Hauptschule-ban
- c/ a gimnázium, reálgimnázium alsó tagozatában
/1-4. évf./
- d/ gyógypedagógiai intézményekben

3. A 9. évfolyam teljesíthető:

- a/ a politechnikai tanfolyamon
- b/ gimnáziumokban, reálgimnáziumokban
- c/ szakképző középfoku iskolákban és középfokú iskolákban
- d/ az évfolyamvesztők a 9. iskolaévre a népisko-

lában, illetve a Hauptschule-ban maradhatnak. Azok a tanulók, akik 9 év alatt sem feleltek meg eme intézmények követelményeinek, még egy évig /16 éves korukig/ látogathatják őket.

Az iskolarendszerről szóló 1962-es törvény a politechnikai tanfolyam feladatát a következőkben határozza meg:

"A politechnikai tanfolyam feladata az iskolakötelezettség 9. évében a sem középfoku, sem középiskolákat nem látogató, sem népiskolában vagy Hauptschule-ban vissza nem maradó tanulók általános alapműveltségének /allgemeine Grundbildung/ megerősítése a gyakorlati életre és a jövőendő szakmára való tekintettel, a leányok esetében kiváltképp a háztartási képzés segítése is, továbbá megfelelő szakmai orientálással a pályaválasztásra való előkészítés".

A politechnikai tanfolyamot - mint említettük is - önálló iskolaként kell szervezni. Amennyiben alacsony a tanulói létszám, szervezeti egységben működhet népiskolával, illetve Hauptschule-val.

Tantervében a következő kötelező tantárgyak szerepelnek: hittan, életismeret /Lebenskunde/, német, matematika, társadalmi és gazdasági ismeretek /beleértve napjaink történelmét/, a modern gazdaság természettudományi alapjai, műszaki rajz, egészségtan, pályaismeret és gyakorlati pályorientáció, műhelygyakorlat /fiuknak, lányoknak/, háztartástan és gyermekápolás /lányoknak/, testnevelés. Szabadon választható tárgyak: gyorsírás, gépirás, idegen nyelv.

A politechnikai elnevezés nyilvánvalóan arra kíván utalni, hogy ez az iskola nem meghatározott szakmára készít fel, nem szakképző jellegű, hanem általános előkészítést ad a szakmai életre, a szakmák megismertetésével segíti a pályát, a szakmaválasztást.

Eleve kétséges egy egyévfolyamu iskola létjogosultsága, különbséppen akkor, ha annyira szervezetlenül illeszkedik az iskolarendszerbe, mint az osztrák politechnikai tanfolyam. Minthogy a középfoku és középiskolai általánosan képző és szakképző továbbtanulás feltétele a 8 évfolyamu elő-

képzettség /a népiskola alsó 4 évfolyama + az általánosan képző középiskola első 4 évfolyama vagy a Hauptschule 4 évfolyama vagy a népiskola felső 4 évfolyama/, és minthogy a szakmunkástanulói felvételnél sem előfeltétele a politechnikai tanfolyam elvégzése, az érintettek /szülők és tanulók, szakmunkásképző intézmények, üzemek, vállalatok/ közül sokan Ausztriában is teljesen felesleges, elveszett évről tekintették. A 70-es években felerősödtek a megszüntetését követelő hangok.

A politechnikai tanfolyam mégis funkcióképesnek bizonyult - legalábbis átmenetileg; és ezt a funkcióképességet - sajátos módon - éppen az iskolarendszer nem kellően demokratikus, szelekciós jellege biztosítja. Viszonylag jelentős ugyanis azoknak a gyermekeknek a százalékos aránya, akik a 8 évfolyam befejezése után sem középfokú, sem középiskolákban nem tanulnak tovább, hanem tanoncszerződést kívánnának kötni, de ennek előfeltétele a 9 éves iskolakötelezettségnek való elegettevés. A lányok közül pedig sokan otthon akarnak maradni a családi háztartásban. Ezek a gyermekek - mint az előzőekben láttuk - már 10 éves korukban, a népiskola 4 osztályának elvégzése után "kiválasztódnak", a népiskola felső tagozatát, illetve a Hauptschule II. tagozatát látogatják. Az ő tanulmányi útjuk egyenesen vezet a politechnikai tanfolyam szakutójába. Elvileg a politechnikai tanfolyamból is vezet ugyan út mind az általános, mind a szakképző középfokú és középiskolai tanulmányok felé, ezt a lehetőséget azonban a felvételi vizsgák bonyolult rendszere gyakorlatilag semmissé teszi; másrészt azok a tanulók, akiknek jó tanulmányi eredményeik következtében nyitottabb a továbbtanulási útjuk, nem járnak politechnikai tanfolyamra, mert minden értékesebb továbbtanulási lehetőség az előzetes 8 évfolyamra és nem a politechnikai tanfolyamot is magába foglaló 9 évfolyamra épül.

A szükséges szervezési előkészületek után a politechnikai tanfolyam az 1966/67-es tanévben indult. A közoktatási tervezők csaknem 50 ezer tanulóra számítottak. Ennyi ugyan nem jött, de csaknem 32 ezer tanuló beiratkozott.

Egy-egy évfolyam tanulóinak létszáma azóta is némi ingadozással 30 ezer.

A tanulók létszámának alakulása

1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	1971/72	1972/73	1973/74
29 848	29 086	29 163	29 561	30 489	30 572	31 624

1974/75-ben a politechnikai tanfolyam 488 iskolában 1 141 osztállyal működött; a 488 iskolából 114 önálló iskolaként, a többi más iskolához kapcsoltan.

Aligha lehet természetesen kétségbevonni, hogy annak a tanulórétnek, amely a politechnikai tanfolyamot végzi akár a 8 évfolyam eredményes, akár eredménytelen befejezése után, hasznos ez az egyéves általános műveltséget megerősítő, az előző évfolyamok hiányait is némileg pótló képzés. Nyilvánvaló továbbá annak mind társadalmilag, mind egyénileg előnyös volta, hogy a tanulók szakmaválasztása egy évvel kitoldódik, és hogy azt céltudatos pályaválasztási irányítás, orientáció előzi meg. Nem lebecsülendő az évfolyam nevelő hatása sem olyan életkorban, amikor az intézményes nevelés hiánya rendkívül nagy veszélyforrássá válhat. Így van ez még akkor is, ha egy különálló, egyetlen évfolyam pedagógiai hatása eleve korlátozott.

Nem feladatunk megjósolni a politechnikai tanfolyam jövőjét. Egy bizonyos: mindaddig míg fennáll az osztrák iskolarendszer jelenlegi szerkezete, az iskolakötelezettség 9. évfolyamának realizálása az egyévfolyamu politechnikai tanfolyammal igen bizonytalan, pedagógiai értékét illetően erősen megkérdőjelezhető, az osztrák iskolarendszer társadalmi szelekciós jellegét csak erősítő, azt kirívóan megmutató megoldás.

A hivatalos reformelképzelések szerint a politechnikai tanfolyam mint olyan távlatilag megszűnik, és a 10-14 évesek majd kialakítandó közös iskolájának /Gesamtschule/ in-

tégráns részévé, annak valamiféle befejező tanfolyamává válik. Még ezek a reformelképzelések is tehát a jelenlegi 4+4-es képzési szerkezettel számolnak 6-14 éves korban. Azok a tanulók, akik a mai kritériumoknak megfelelően alkalmasak továbbtanulásra általánosan képző vagy szakképző középiskolákban, a 8 évfolyam után elhagyják a közös iskolát, a többiek viszont ebben végeznek el még egy 9. évfolyamot, amelynek képzési célja a tanulók minőségétől és szándékaitól függően differenciált. Az elképzelésekben háromféle képzési cél szerepel: 1. az előző 8 évfolyam sikeres befejezése után előkészítés a megreformált szakmunkásképző iskolákra /weiterführende Qualifikation/, 2. azok számára, akik az előző 8 évfolyamot nem tudták sikeresen befejezni, a hiányok behozása /nachziehende Qualifikation/ és 3. az olyan tanulók számára, akik ugyan elvégezték a 8 évfolyamot, de nem érték el a középiskolai továbbtanuláshoz szükséges szintet, lehetővé tenni minősítésük megjavítását, tehát a középiskolai továbbtanuláshoz szükséges szint elérését /verbessernde Qualifikation/.

A szakképző iskolák rendszere

Már említettük, hogy az osztrák szakképző intézmények történetileg nem az iskolarendszer szerves részeként jöttek létre és fejlődtek. Maguk a különböző típusú és fokozatú szakképző intézmények között sem alakultak ki rendszert alkotó összefüggések. Az 1962-es törvény az iskolarendszerről kétségkívül történelmi mérőöldkő abból a szempontból, hogy igyekezett megalkotni a szakképző intézmények rendszerét és azt beilleszteni az iskolarendszer egészébe. Ez olyan módon és mértékben volt természetesen lehetséges, amilyen módon és mértékben egy társadalmi szelekciót fenntartani hivatott, a deklarált demokratikus elvek ellenére sok tekintetben zsákutca iskolarendszer megengedhette.

Új volt az összes szakképző intézmény egységes fogalom

alá rendelése: "berufsbildendes Schulwesen". Ha azonban sorra vesszük az e rendszert alkotni hivatott fogalom alá tartozó iskolákat, kiderül, hogy nem valódi, összefüggő rendszerről van szó. Az iskoláknak ugyanis két egymástól lényegesen különböző, szerves összefüggésben nem lévő csoportját lehet megkülönböztetni, és pedig:

a/ a kötelező szakmai iskolákat /berufsbildende Pflichtschulen/ mint "a kettős szakmai képzési rendszerben" működő résziidejű iskolákat és

b/ a teljes idejű középfoku szakiskolákat /Fachschulen/ és a szakközépiskolákat /berufsbildende höhere Schulen/.

A szakmai iskolákban a szakmunkástanulók kötelező iskolai képzése folyik. Ez a képzés azonban nem hasonlítható össze a mi szakmunkásképző iskoláink tevékenységével. A szakmunkásképzés Ausztriában inkább egy magasabb színvonalon megvalósuló tanoncképzés. A képzés tulnyomóan gyakorlati, amely abban az üzemben, vállalatnál, kisiparosnál, kiskereskedőnél folyik, amellyel, akivel a tanonc szerződést kötött. Valamennyi tanonc köteles a szakmájának megfelelő szakmai iskolát látogatni a tanoncidő alatt, amely a szakmától függően két évtől négy évig terjedhet. A szakmai képzésről hozott 1969-es törvény /Berufsausbildungsgesetz/ értelmében a tanoncidő általában három év, de egyes szakmákban lehet 2, 2,5, 3,5, 4 év is. Esetleges előző szaktanulmányok a szakképzés idejébe beszámíthatók. Az iskolai képzés azonban minimális: mindössze 1-1,5 iskolai nap hetenként, ha az egész iskolai évben folyamatos a képzés; ha tanfolyamszerűen összevont, akkor évenként 8 hét.

Tanoncszerződés azokkal a fiatalokkal köthető, és így szakmai iskolákba felveendő, akik az iskolakötelezettségnek eleget tettek /Gesetz über die Beschäftigung von Kindern und Jugendlichen, 1948/. Az iskolakötelezettségnek az is eleget tesz természetesen, aki 9 évig iskolába járt, de tanulmányi eredménytelenség miatt nem végzett 9 évfolyamot. A szakmai iskolába való felvételnak tehát nem előfeltétele a népiskola vagy a Hauptschule vagy a középiskola alsó ta-

gozatának eredményes elvégzése. Ez is alátámasztja azt a megállapítást, hogy a szakmai iskola nem szerves része az iskolarendszernek, nem "weiterführende Schule".

A szakmai iskola feladatát a törvény a következőképpen határozza meg: "A szakmai iskola feladata a szakmai iskolát látogatni köteles személyeknek a szakmai tevékenység mellett és azzal egybevető oktatásban az alapvető elméleti ismeretek közvetítése, üzemi kiképzésük segítése és kiegészítése, valamint általános műveltségük elmélyítése".

A szakmai iskolák ipariak, iparművészeti, kereskedelmi és mezőgazdaságiak. Sajátos fajtái az ún. háztartási szakmai iskolák /hauswirtschaftliche Berufsschule/, amelyek feladata leányok bevezetése a háztartási munkába. Egyes tartományokban azoknak a leányoknak, akik más iskolákban nem tanulnak tovább, és szakmát nem tanulnak, az általános iskolakötelezettség teljesítése után két évig kötelező háztartási szakmai iskolába járni.

A szakmai iskolák hagyományos zsákutca-jellegén a 61-es törvény mitsem változtatott, és ily módon kívül rekedtségük az iskolarendszeren változatlanul fennmaradt. Ennek a ténynek nyilvánvaló ellentmondása a meghirdetett demokratikus közoktatási elvekkel készítette - a haladó társadalmi erők küzdelme nyomán - a törvényhozást olyan reformokra - egyelőre kísérletek formájában -, amelyek megkönnyíteni hivatottak az átmenetet szakmai iskolából szakiskolába és szakközépiskolába, továbbá szakiskolából szakközépiskolába, és ily módon elősegíteni a különböző típusú szakképző intézmények valószínű rendszerének létrejöttét. De törekvést látunk a szakképző és az általánosan képző intézményrendszer közeliítésére is. Ennek egyik jele az az ugyancsak újabb rendelkezés, amely kibővítette a szakközépiskolai érettségi jogosítást egyetemi tanulmányokra, amennyiben feloldotta a 61-es törvénynek azt a korlátozását, amely szerint a szakközépiskolai érettségi csak azonos vagy rokon szakirányba tesz lehetővé egyetemi tanulmányokat. A szakközépiskolai érettségi birtokában jelenleg hatályos rendeletek értelmében bármely egyetemi szakra felvételt lehet nyerni. Olyan tárgyakból

azonban, amelyekből az érettségi a választott egyetemi szak tanulásának előírt feltétele, de amelyekből a felvételt kérő eredetileg nem érettségizett, különbözeti érettségit kell tennie. Ez egyébként általános rendelkezés, és nem a szakközépiskolai érettségivel szembeni diszkrimináció.

A magasabb műveltség megszerzése szempontjából szinte teljes zsákutcát jelentő szakmai iskolába jár /tanoncképzésben részesül/ a 15 évet betöltött osztrák fiatalok legnagyobb hányada. A szakmai iskolák 1. osztályába beiratkozott tanulók létszáma 1967-1974 között a következőképpen alakult:

	1967/68	68/69	69/70	70/71	71/72	72/73	73/74
A tanuló- lók lét- száma	52 266	56 952	54 261	53 623	55 578	54 800	54 500
arányuk évjára- tukban	50,74%	55,36%	52,18%	49,39%	47,98%	46,16%	45,51%

E tanulók évjáratának teljes létszáma a következő /a 15 évvel korábbi élvészületések számát adjuk meg/:

1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958
103 012	102 867	103 985	108 575	115 827	118 712	119 755

A szakmai iskolába iratkozó tanulók létszámának kétségteljesen csökkenő a tendenciája, ugyanakkor - mint látni fogjuk - növekvő a szakiskolákba és szakközépiskolába járóké.

A teljes idejű szakképző intézmények csoportjába is két egymástól gyakran jelentékenyen eltérő képzési idejű és ennek következtében a felsőfoku tanulmányok szempontjából különböző értékű iskolatípus tartozik: a középfoku szakképző iskola /berufsbildende mittlere Schule/, más elnevezéssel szakiskola /Fachschule/ és az érettségit adó szakközépiskola /berufsbildende höhere Schule/.

Maguk a különböző szakiskolák is funkcióiktól és a szakmáktól függően eltérő képzési idejűek: 1-4 évfolyamuak. Valódi szakiskolai értéket a 3-4 évfolyamu iskolák képviselnek, az 1-2 évfolyamuak inkább az iskolakötelezettség 9. évfolyamát és a szakmai iskolát helyettesítik. A szakközépiskolai képzés viszont egységesen 5 évig tart, és főiskolai tanulmányokra jogosít. Ha a szakközépiskolát végző tanuló nem a szakiránynak megfelelő főiskolára jelentkezik, bizonyos tárgyakból - mint említettük - kiegészítő érettségit kell tennie. A szakközépiskola magas szakmai értékét azzal is elismerik, hogy a szakközépiskolát végzetteknek 3 éves kiváló szakmai gyakorlat után a mérnöki cím adományozható, amely természetesen értékben jelentékenyen különbözik az egyetemet végzett mérnökétől /Ingenieur - Diplomingenieur/.

Ha a teljes idejű szakképző iskolák képzési értékét viszonyítani akarjuk a magyar szakképző intézményekéhez, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a 3-4 évfolyamu szakiskolák képzési értéke a jelenlegi magyar szakközépiskolák színvonalát fedi, a szakközépiskoláké pedig meghaladja a volt magyar középfoku technikumok képzési színvonalát olyannyira, hogy Ausztriában fel sem merült a felsőfoku technikusképzés vagy az üzemmérnöki képzés gondolata.

A szakközépiskolákba és a szakiskolákba történő felvétellel az iskolakötelezettség első nyolc évfolyamának eredményes elvégzéséhez és felvételi vizsgához kötött, amely a tanuló szellemi és testi alkalmasságát van hivatva megállapítani a szóbanforgó szakmai tanulmányokra. A tanulás eme feltevélei is nyilvánvalóvá teszik, hogy a szakközépiskolai és szakiskolai hálózat az iskolarendszer sokkal szerveesebb részét alkotja, mint a részidejű szakmai iskolák hálózata.

A szakiskolák képzési feladata a törvény szerint: "olyan alapvető szakmai ismeretek közvetítése és képességek kialakítása, amelyek a tanulókat egy foglalkozás gyakorlására közvetlenül képesítik". Egyben feladatuk "a megszerzett általános műveltség elmélyítése a tanulók jövőendő szakmai tevékenységének megfelelő módon".

A szakközépiskolák feladata "a tanulók számára magasabb

általános és szakmai műveltség közvetítése, amely őket egy magas szintű foglalkozás gyakorlására /Ausübung eines gehobenen Berufes/ képesíti, és lehetővé teszi számukra a főiskolai tanulmányokat.

A szakiskolák és szakközépiskolák négy szakirányban képeznek; ezek a következők:

- a/ műszaki és ipari
- b/ kereskedelmi
- c/ női foglalkozások, szociális területek, idegenforgalom
- d/ mező- és erdőgazdaság.

A szakiskolák a műszaki és ipari /iparművészeti/ szakirányon belül 46 szakterületre képeznek nagyjából 4 év, kisebb részt 3 év alatt. A szakközépiskolai műszaki és ipari képzési területek száma 30.

A kereskedelmi szakiskolák /Handelsschule/ 3 éves szakképzéssel készítenek fel a gazdaság valamennyi kereskedelmi ágazatára. A kereskedelmi szakközépiskola elnevezése kereskedelmi akadémia /Handelsakademie/, amely - mint minden más szakközépiskola - 5 évfolyamu. Feladata a magasabb kereskedelmi képzés ugyancsak valamennyi kereskedelmi ágazatra /pl. textilkereskedelmi ágazat/.

Három szinten folyik a képzés a leányokat különböző élethivatásokra, gazdasági munkára felkészítő szakiskolákban /Fachschulen für wirtschaftliche Frauenberufe/. Ezek sajátos intézményei egy olyan társadalomnak, amelyben még férfi és női életszerepek, élethivatások között hagyományosan nagy a különbség, ahol még viszonylag sok nő marad a háztartásban, a családi gazdaságban, ahol a családi mezőgazdasági és ipari kisgazdaságoknak, a magánkereskedelemnek jelentős a szerepe. Az egyévfolyamu iskola a háztartási feladatokra készít fel /Haushaltungsschule/, a kétévfolyamu különböző házi gazdasági feladatokra /Hauswirtschaftliche Schule/, a háromévfolyamu a népgazdaság főképp női foglalkozásaira /Fachschulen für wirtschaftliche Frauenberufe/.

Nyilvánvaló, hogy az egyévfolyamu háztartási iskolák középfoku szakképző intézménynek való minősítése - a 3-4 évfolyamu műszaki vagy kereskedelmi szakképzéshez viszonyítva - erősen vitatható. Sokkal inkább tarthatók ezek olyan hasznos képzési lehetőségnek, amelyet azok a kislányok vesznek igénybe, akik a népiskola vagy a Hauptschule elvégzése után nem tanulnak tovább, távolabbi perspektívájuk is az otthoni munka, és akik ily módon tesznek eleget az iskola-kötelezettségnek. Arányaiban nem is tekinthető csekélynek az ilyen leányok száma. Az egyévfolyamu háztartási iskolák tanulói létszáma 1967-től 1973-ig a következőképpen alakult:

	1967/68	68/69	69/70	70/71	71/72	73/73	73/74
tanulói létszám	3930	3899	3908	4155	4108	4059	4100
aránya a megfelelő leányév-járatban ^x	7,64%	7,5%	7,2%	7,17%	6,92%	6,78%	6,59%

x A teljes évjárat 50 %-át vettük.

Ugyancsak főképp leányiskolák az ugynevezett szociális foglalkozásokra /pl. szociális gondozók/ felkészítő szakiskolák /Fachschulen für Sozialberufe/, amelyeknek szintén vannak 1-3 évfolyamu tagozatai. Ebben a szakirányban is működnek érettségit adó szakközépiskolák /höhere Lehranstalten für wirtschaftliche Frauenberufe/, amelyek magasabb kvalifikációt igénylő női gazdasági és szociális foglalkozások betöltésére képesítenek, és felsőfoku tanulmányokra jogosítanak.

Ausztriában fontos gazdasági ágazat az idegenforgalom, ennek szakemberigényeit elégítik ki az idegenforgalmi szakiskolák /Höhere Lehranstalten für Fremdenverkehrsberufe/.

A mező- és erdőgazdasági szakiskolákban szintén különböző szintű képzési formák találhatók. A mezőgazdasági vidékek közoktatási sajátosságai /kedvezőtlenebb lehetőségek/ te-

szik indokolttá, hogy az iskolakötelezettség 9. évfolyamát egyéves mezőgazdasági szakiskolai képzéssel helyettesíteni lehessen. Van olyan hosszabb képzési forma, amely az iskolakötelezettség 9. évfolyamának és a szakmai iskolának /Berufsschule/ elvégzésével egyenértékű. A legmagasabb szintű mező- és erdőgazdasági szakiskolai képzés 4 éves. Az általános mezőgazdasági szakképzés mellett az Ausztriában fontos valamennyi speciális mezőgazdasági ágazatnak vannak szakiskolái /pl. kertészet, borászat és pincegazdaság, gyümölcstermesztés és gyümölcsápolás, tej- és sajtgazdaság, halgazdaság, baromfigazdaság, erdészeti/. A mezőgazdasági és erdészeti szakiskolák feladata olyan szakemberek képzése, akik egy mezőgazdasági vagy erdészeti üzem, egyéni gazdaság vezetésére önállóan képesek, illetve a mező- és erdőgazdaság valamelyik területén felelős munkára alkalmasak.

A mező- és erdőgazdasági szakközépiskolák /höhere land- und forstwirtschaftliche Lehranstalten/ öt év alatt a mező- és erdőgazdaság magasabban kvalifikált szakembereit képezik, egyetemi tanulmányokra jogosítanak, és végzettjei kiváló praxis alapján elnyerhetik a mérnöki címet. Az általános mezőgazdasági szakterület mellett számos speciális mezőgazdasági ágazatra vannak szakközépiskolái /pl. alpesi mezőgazdaság, szőlő- és gyümölcstermesztés, kertészet, mezőgazdasági technika, női mezőgazdasági foglalkozások/.

Mind a szakiskoláknak, mind a szakközépiskoláknak sokféle külön formája is működtethető. Ezek részben magasabb képzettséghez juttatják az alacsonyabb szakképzettséggel rendelkezőket, vagy felnőtteknek teszik lehetővé - meghatározott előfeltételek alapján - szakképzettség szerzését, másrészt továbbképző, illetve specializáló szakképző tanfolyamok. A szakmai iskolát végzett szakmunkások pl. egy-két éves szakiskolának minősülő mesteriskolán szerezhetnek mesteroklevelet, illetve művezetői oklevelet /Meisterschule, Werkmeisterschule/. Két év alatt kereske-

delmi szakiskolai végzettséghez juthatnak olyan felnőttek, akik legalább 8 iskolai évfolyamot eredményesen elvégeztek, és valamilyen szakmát tanultak, vagy már alkalmazásban állnak. A szakiskolák külön formái működtethetők testi fogyatékosok számára.

A szakközépiskolák külön /speciális/ formái a következők:

a/ dolgozók négyéves esti szakközépiskolái olyan személyek számára, akik már megfelelő alacsonyabb szakmai végzettséggel /szakmunkásvizsga, szakiskolai végzettség/ rendelkeznek, vagy alkalmazásban állnak, és 17. életévüket betöltötték. Akiknek előzetes szakmai végzettségük még nincs, azoknak egyéves előkészítő tanfolyamra kell járniuk; ez alól a szakmai végzettséggel rendelkezők fel vannak ugyan mentve, de anyagából felvételi vizsgát kell tenniük;

b/ egy-két éves tanfolyamok gimnáziumi, reálgimnáziumi vagy más szakirányú szakközépiskolai érettségizettek számára. Az e tanfolyamokra jelentkezőknek felvételi vizsgát nem kell tenniük.

Érdekes helyzete van az egészségügyi szakképzésnek /általános betegápolók, ápolónők, gyermek- és csecsemőgondozók képzése/. A képzés egy 1961-ben hozott és 1973-ban kiegészített törvény értelmében négyéves. Ebből azonban csak az első év folyik "iskolajogi előírások" szerint, vagyis a közoktatás keretében, mert ez az első év tulajdonképpen az iskolakötelezettség 9. éve. Ez az első év a törvény szerint "az általános műveltség elmélyítését és a betegápolói szakszolgáltatásra történő kiképzés előkészítését /Vorbereitung der Ausbildung im Krankenpflegefachdienst/ szolgálja". A második, harmadik és negyedik év a szakképzés évei, ez azonban nem a közoktatás keretében történik, hanem az egészségügy keretében egy egészségügyi intézményhez: kórházhoz, klinikához kapcsolva. Mégis iskolaszerű képzésről van szó; a törvény szövege ugyanis a következőt tartalmazza: "A második, harmadik és negyedik évben általános betegápolásra a képzés csak általános betegápolási iskolákban /an allgemeinen Krankenpflegeschulen/, beteg gyermekek ápolására és csecsemő-

gondozásra a képzés csak speciális iskolákban /an Kinderkrankenpflegesschulen/ folyhat".

A szakiskolák 2. osztályába járók létszámának és
évjáratukhoz viszonyított arányának alakulása

	1967/68	68/69	69/70	70/71	71/72	72/73	73/74
létszámuk	8696	9334	9609	10223	11672	12505	13318
arányuk	8,44%	9,07%	9,24%	9,42%	10,08%	10,53%	11,12%

A szakközépiskolák 2. osztályába járók létszámának
évjáratukhoz viszonyított arányának alakulása

	1967/68	68/69	69/70	70/71	71/72	72/73	73/74
létszámuk	5392	5573	5838	6496	7484	8440	9585
arányuk	5,23%	5,42%	5,64%	5,98%	6,45%	7,11%	8%

Mint látható, mind a szakiskolákba, mind a szakközépiskolákba járók létszáma és évjáratukhoz viszonyított aránya növekedett.

Tanító- és nevelőképző intézmények

/Anstalten der Lehrerbildung und der Erzieherbildung/

A 62-es törvény az iskolarendszer szerves részeként kezeli a középfoku és akadémiai szintű pedagógusképző intézményeket, külön említve őket az iskolák képzési tartalom szerinti felosztásában.

Az iskolakötelesek iskolái /népiskola, Hauptschule, gyógypedagógiai iskolák/ számára a pedagógusokat az 1968/69-es

tanévig az 5 évfolyamu középfoku tanítóképző intézetek képezték, amelyek az előző 8 évfolyamra épültek. Ezen kívül tanítói oklevelet lehetett szerezni más középiskolákban érettségizettek tanítóképző tanfolyamain, illetve úgy, hogy felvették őket a tanítóképzők 5. évfolyamára. A Hauptschule, a gyógypedagógiai iskolák és a politechnikai tanfolyam pedagógusainak a képzésére külön intézmények nem voltak; népiskolai tanítók szerezhettek képesítést ezekben az iskolákban való tanításra munka melletti tanfolyamokon, amelyeket a pedagógiai intézetek /Pädagogisches Institut/ szerveztek a pedagógustovábbképzés keretein belül. 1937-től ugyan már a 6 évfolyamu /4+2/ akadémiai szintű tanítóképzést kívánták bevezetni /Lehrerbildungsgesetz, 1937/, ezt azonban az Anschluss megakadályozta. A tanítók felsőfoku képzéséért egyébként a munkásmozgalom, a szociáldemokrácia és más haladó erők már régóta harcot vívtak. Az 1962-es törvény az iskolarendszerről e harc győzelmét jelentette, amelyet nagy mértékben elősegített, hogy Ausztria sem térhetett már ki a fejlett országokban a tanítóképzés területén érvényesülő általános fejlődési tendencia elől.

Az 1962-es törvény a pedagógusképzést az iskolakötelesek iskolái számára a felállítandó, középiskolai érettségire épülő pedagógiai akadémiák /Pädagogische Akademie/ feladatává tette. Bécsben kísérletileg már az 1966/67-es tanévtől megindult az akadémiai szintű tanítóképzés, majd az 1968/69-es tanévtől 14 pedagógiai akadémia létesült a 31 tanító- és tanítónőképző helyébe. Később, 1976-tól az akadémiák feladatává tették a Hauptschule, a gyógypedagógiai iskolák és a politechnikai tanfolyam pedagógusainak képzését is.

Az óvónőképzés megmaradt középfokunak. Ugyancsak középfoku intézményekben történik a nevelők /Erzieher/ és a munkatanítónők /Arbeitslehrerin/ képzése. Az óvónőképzők középfoku iskolák /mittlere Schule/ és nem középiskolák; érettségit tehát nem adnak. Képzési idejük - az iskolakötelezettség első 8 évfolyamára építve - négy év. A felvételre jelentkezőknek alkalmassági vizsgát kell tenniük. Az alkalmassági

vizsga szóbeli és írásbeli vizsga németből és matematikából, továbbá gyakorlati vizsga a zenei képezhetőség, a kézügyesség, a testi alkalmasság és terhelhetőség megállapítására.

A kötelező tantárgyak: hittan, pedagógia, óvodaismeret, óvodai gyakorlat, német, matematika, történelem és társadalomismeret, földrajz és gazdaságismeret, jogi ismeretek, természetismeret, egészségstan, ének, hangszeres zene, képzőművészet, műhelymunka, női kézimunka és háztartástan, testnevelés és az óvónői pályával kapcsolatos egyéb kiegészítő tantárgyak, foglalkozások.

Az óvónőképzők napköziotthonok, illetve bentlakásos nevelőintézmények /Horte-Halb- oder Ganztagsheime für Schüler allgemeinbildende Pflichtschulen ausserhalb der Schulzeit/ nevelőinek képzését /Hortarziehung/ is végzik. A szükségletnek megfelelően speciális tanfolyamokon gyógypedagógiai feladatokra is felkészítenek óvónőket. A képzés képesítő vizsgával zárul.

Ausztriában 20 óvónőképző működik, közülük 10 egyházi. Az óvónők iránti szükséglet Ausztriában is egyre növekedett, és növekszik az utóbbi évtizedekben. Ezt jól kifejezi az óvónőképző intézetek tanulói létszámának /I-IV. osztály/ alakulása:

	1967/68	68/69	69/70	70/71	71/72	72/73	73/74
abszolút létszám	1 941	2 107	2 236	2 430	2 936	3 405	3 841
index	100	109	115	125	151	175	198

Sajátos pedagógusképző intézmény a munkatanítónőket képző intézet /Bildungsanstalt für Arbeitslehreninnen/. Ez is négy évfolyamu középfoku iskola; a felvétel feltétele itt is a 8 évfolyamu iskolai végzettség és a sikeres alkalmassági vizsga. Feladata: "tanítónők képzése a leányok munkaoktatásának /Werkerziehung/ és a háztartástan /Hauswirtschaftslehre/ tanításának ellátására az iskolakötelesek

iskoláiban". A tanulmányok ebben az intézményben is képesítő vizsgával zárulnak. 13 ilyen intézmény működik, közülük 7 egyházi /katolikus/. Tanulóinak összlétszáma 1967-től 1974-ig:

	1962/68	68/69	69/70	70/71	71/72	72/73	73/74
abs.	1 272	1 464	1 544	1 593	1 536	1 453	1 398
index	100	115	121	125	121	114	110

Ugyancsak sajátos pedagógusképző intézmények az un. nevelőképzők /Bildungsanstalten für Erzieher/. Feladatuk "nevelők képzése", akiket hivatásérzésük, szakmai felkészültségük alkalmassá tesz arra, hogy nevelői feladatokat lássanak el gyermekek és fiatalok félig vagy teljes bentlakásos otthonaiban /in Horten und Heimen/. Ezek az otthonok elsősorban iskolásgyermekek napközi otthonai vagy internátusai, de más jellegű nevelőotthonok is /az állam, a tartományok, egyesületek, egyházak, gyermek- és ifjúságvédelmi intézményei/. Éppen ezért a nevelőképző intézetekben speciális gyógypedagógiai nevelőképzés is folyik.

Azokat a nevelőképzőket, amelyek a fenti képzési feladatok ellátásán kívül a diákotthoni és nevelőotthoni nevelés területén ténykutatásokkal /Tatsachenforschung/ és a már működő nevelők továbbképzésével is foglalkoznak, az "intézet" megjelölés illeti /Institut für Heimerziehung/.

A nevelőképző intézmények középfoku iskolák, de kiegészítő képzés esetében képesítő vizsgájuk érettségi vizsgának felel meg, tehát ez utóbbi esetben szakközépiskoláknak minősülnek. A képzés ideje a felvett tanulók előképzettségétől függ. Amennyiben a nyolc iskolai évfolyamnál többet végeztek, tanulmányaik beszámíthatók. Felvételi és alkalmassági vizsgát kell tenniük.

A különböző félig vagy egészen bentlakásos nevelőintézményeket igénybevevő tanulók, gyermekek és ifjak létszáma

Ausztriában is növekszik, és így természetesen az ilyen intézmények száma is. Ugy tűnik azonban, hogy a nevelőszükséglet kielégítésére szívesebben alkalmaznak óvónőket és tanítókat, és hogy a nevelőképzés ebben az oktatásra való felkészítéstől elszakított formában kevésbé életképes. Erre vall, hogy nevelőképzés jelenleg is csak egy vagy két évfolyamu tanfolyamokon folyik igen alacsony tanulólétszámmal.

A pedagógiai akadémiák felállítása - bár, mint láttuk, nem volt előzmények nélkül - jelentős előrelépés az osztrák pedagógusképzés történetében: középfokról akadémiai szintre emelte az iskolakötelesek iskoláiban tanító pedagógusok kiképzését. Az iskolakötelesek iskolái - mint ismeretes - a népiskolák, a felsőiskolák /Hauptschule/, a gyógypedagógiai iskolák és a politechnikai tanfolyamok. Az iskolakötelezett-ségnek természetesen az általánosan képző középiskolák alsó tagozatán és felső tagozatuk 1. osztályában, illetve a középfoku és középiskolai szakképző iskolák 1. osztályában is eleget lehet tenni. A középiskolai tanárképzés azonban az egyetemek és főiskolák feladata.

A pedagógiai akadémiára a felvétel feltétele a sikeres érettségi vizsga a középiskola bármely fajtájában és a testi alkalmasság pedagóguspályára. Mint már tárgyaltuk, a pedagógiai akadémiák hallgatóságának csaknem a fele a felsőtagozatu reálgimnázium /korábban zenei-pedagógiai reálgimnázium/ érettségizettje, vagyis az akadémiát megelőző tanulmányi utjuk általában a következő: elemi iskola /Grundschule/ 4 osztály + Hauptschule 4 osztály + felsőtagozatu reálgimnázium 4 osztály. A nyolcosztályos gimnáziumban és reálgimnáziumban érettségizettek aránya is növekszik. Az 1970/71-es tanévben a 6 704 hallgató 48,6 %-a jött a zenei-pedagógiai gimnáziumból és 39,8 %-a a nyolcosztályos általánosan képző középiskolákból. Ez kétségkívül a pedagógiai akadémiák vonzerejét mutatja. Az általánosan képző középiskolákban érettségizettek közül sokan szívesen választják a felsőfoku továbbtanulásnak ezt a - az egyetemi tanulmányoknál rövidebb ideig tartó - tisztes kenyérkeresethez és biztosabb elhelyezkedéshez vezető útját. Az akadémiák vonzerejét a hat szemeszteres

képzés bevezetése csak fokozta. 1974-ben az akadémiáknak már 8 217 hallgatója volt, és közülük 4 382 a Hauptschule tanárait felkészítő, 116 pedig a gyógypedagógiai tanárokat felkészítő hat szemeszteres képzésben vett részt.

Az akadémiák feladatát a törvény a következőképpen fogalmazta meg: "... a középiskolai műveltségre építve olyan tanítók képzése a népiskola, a Hauptschule, a gyógypedagógiai iskola és a politechnikai tanfolyam számára, akiket hivatásérzésük, szakmai felkészültségük alkalmassá tesz a tanítói hivatás betöltésére. A pedagógiai akadémiák továbbá pedagógiai kutatásokat végezhetnek az oktatási követelményekhez igazodva".

"A népiskolai tanítói állásra felkészítő tanulmányoknak négy szemesztert, a Hauptschule, a gyógypedagógiai iskola és a politechnikai tanfolyam tanítói /tanári/ állására felkészítő tanulmányoknak hat szemesztert kell magukban foglalniuk."

Meg kell jegyeznünk, hogy az akadémiák működésüket a népiskolai tanítók négy szemeszteres képzésével kezdték. Az iskolarendszerről szóló törvény 1971-ben alkotott 4. függeléke /4. Schulorganisationsgesetz-Novelle/ intézkedett a hat szemeszteres pedagógusképzés kísérleti bevezetéséről a Hauptschule, a gyógypedagógiai iskolák és a politechnikai tanfolyam számára. Ez az utóbbi képzés 1976-tól, az említett törvény 5. függelékének rendelkezése értelmében vált az akadémiák véglegesen intézményesített feladatává.

Az akadémiák tehát - a mi szóhasználatunkkal - felsőfokú intézmények, de nem főiskolák. A hat szemeszteres képzés sem számít - magas színvonalra ellenére sem - főiskolainak. A tanulmányi formák: előadások, szemináriumok, gyakorlatok, iskolai és nevelési gyakorlat.

A pedagógiai akadémiák integráns részét alkotják a gyakorló iskolák, amelyek nem tartoznak a helyi hatóságok hatáskörébe. Minden akadémiának van gyakorló népiskolája /4 osztályos gyakorló elemi iskola/, és - amennyiben a Hauptschule és a gyógypedagógiai iskolák számára is képez pedagógusokat - két tagozatos gyakorló Hauptschule-je és gyakorló gyógy-

pedagógiai gyakorló iskolája is, amelyben legalább 3 osztályos általános gyógypedagógiai képzés folyik, és egy osztályában többfajta fogyatékoságban szenvedő gyermeket nevelnek.

A gyakorló iskolák mellett megfelelő létszámu un. látogatási iskola /Besuchsschule/ is a gyakorlati pedagógusképzés rendelkezésére áll, hogy a hallgatóság minél sokoldalubb ismerkedhessék meg az iskolai praxissal.

Az akadémiák felállításakor, képzési programjuk megalkotásakor vezető szempont volt az elmélet és a gyakorlat egysége, a színvonalas elméleti pedagógiai és a hatékony, minél alaposabb, sokoldalubb iskolai gyakorlati képzés összehangjának a megteremtése: a hivatásra orientált képzés. E szempont erőteljes hangsúlyozását azok a kritikák is indokolták, amelyek az oktatás és a nevelés valóságos folyamatától való távolsága, az elegendő és hatékony iskolai gyakorlat hiánya miatt érték és érik ma is a középiskolai /egyetemi/ tanárképzést. De a szakemberek a régi tanítóképzőkben sem tartották kielégítőnek az iskolai oktató-nevelő munkára való felkészítést. A régi képzőkben lehetetlen volt ugyanis megadni azt az általános műveltséget és szakképzettséget, amelyre korunk tanítójának szüksége van. Az akadémiai képzés azzal az elvárással indult, hogy a középiskolai általános műveltségre épülő kétéves szakképzés megoldja a megfelelő általános műveltség és szakképzettség régi dilemmáját.

Mint említettük, az akadémiák nem tartoznak a helyi /tartományi/ iskolahatóságok alá, de annak érdekében, hogy szoros kapcsolatban legyenek a helyi iskolapolitikai valósággal, minden akadémián un. kuratóriumot kell felállítani. A kuratóriumnak a képzést illetően tanácsadási joga van /felügyeleti jogköre nincs/, illetékes személyi kérdésekben, amennyiben a miniszternek hármassal előterjesztést tesz az igazgató, a helyettesei /az egyes szakterületek vezetői - Abteilungs-vorstände/ és a tanárok kinevezésére; közvetlenül illetékes az akadémia dologi ügyeinek az irányításában /épületkarbantartás, a képzés igényelte berendezésekről, eszköz-

zökről való gondoskodás, könyvtárfejlesztés, a kisegítő személynzet hivatali felügyelete/.

A kuratórium elnöke a tartományi iskolatanács elnöke, szavazati joggal felruházott tagjai a tartományi iskolatanács tagjai /az elnökkel együtt 11 fő/ olyan politikai megoszlásban, amilyen a pártok erőviszonya a tartományi parlamentben /Landstag/. Tanácsadási joggal felruházott tagjai: a tartományi iskolatanács hivatalának elnöke, a gyakorló iskolák típusának megfelelő tartományi iskolafelügyelők, az akadémia igazgatója és a tanári kar 3 választott tagja, továbbá a diákság két választott képviselője.

A kuratórium jogköre, illetékességei és összetétele biztosítja az akadémia munkája és a helyi /tartományi/ iskolapolitikai érdekek közötti összhangnak, amely az akadémia eredményes munkájának már csak azért is nélkülözhetetlen feltétele, mert elsősorban a tartomány iskolái számára képezi a pedagógusokat.

Tekintsük most át röviden a pedagógiai akadémia tanulmányi programját:

A/ Mind a négy szemeszteres, mind a hat szemeszteres képzésben közös tárgyak, foglalkozások, képzési tartalmak:

a/ a humán tudományok csoportja: valláspedagógia, neveléstudomány /Erziehungswissenschaft/, oktatástan /Unterrichtswissenschaft/, pedagógiai pszichológia, pedagógiai szociológia, a nevelés biológiai alapjai, iskolai higiéné, iskolajog;

b/ gyakorlati képzés: tanítási órák látogatása és elemzése, a tanítói magatartás gyakorlása /Lehverhaltenstraining/, tanítási gyakorlat, a tanítási gyakorlat megbeszélése, gyakorlat városi és vidéki iskolákban;

c/ kiegészítő studiumok: oktatástechnológia, politikai nevelés, bevezetés a felnőttoktatásba és az ifjúság iskolán kívüli nevelésébe /auserschulische Jugenderziehung/.

B/ A négy szemeszteres népiskolai tanítóképzés tárgyai az A/-ban felsoroltakon kívül:

a/ speciális didaktikai studiumok: általános népiskolai didaktika /Volksschuldidaktik/, az alsótagozati német-/anya-

nyelvi/ oktatás módszertana, az alsótagozati számtanoktatás módszertana, a valóságismeretek tanításának módszertana /Grundschuldidaktik: Sachunterricht/;

b/ választás alapján elmélyültebb képzés vagy zeneoktatásból vagy képzőművészeti /rajz/ oktatásból vagy műhelymunkából vagy testnevelésből;

c/ további kiegészítő studiumok.

C/ A Hauptschule tanítóit /tanárait/ felkészítő hat szemeszteres képzés tárgyai az A/-ban felsoroltakon kívül:

a/ egyik a következő szaktárgyak közül: német, matematika, élő idegen nyelv;

b/ a Hauptschule-ban a fentiekén kívül tanított valamelyik tantárgynak vagy tantárgycsoportnak megfelelő szaktárgy /szaktudomány/;

c/ a választott két szaktárgynak megfelelő szakmodszertanok.

A Hauptschule tanítóit tehát két szakra készítik fel. Korábban - a már említett munka melletti, tanfolyamszerű képzés keretében - háromszakos tanítókat képeztek. A Hauptschule tanítóinak az akadémiai képzéssel jelentősen megemelkedett színvonalu felkészítését nyilván még színvonalasabbá tette a háromszakos képzésről a kétszakos képzésre való átterés. Az iskolarendszerről szóló törvény már említett 4. függeléke azt is előírja, hogy a hat szemeszteres képzésben az akadémiáknak együtt kell működniük az egyetemekkel.

D/ A politechnikai tanfolyamra felkészítő képzési program lényegében azonos a Hauptschule-ra felkészítő programmal; a különbség annyi, hogy a második szaktárgy a politechnikai tanfolyam sajátos tantervi igényei szerint választható, mégpedig: a társadalmi és gazdasági ismeretek tanítására vagy a modern gazdaság természettudományi alapjai c. tárgy tanítására vagy a pályaismeret és pályaaorientáció c. tárgykör tanítására felkészítő studium.

A magániskolák

Az osztrák iskolaügyben a magániskolák /nagy többségükben egyházi, főképp katolikus iskolák/ mindig jelentős teret foglaltak el. Az Anschluss után felszámolták őket, vagy háttérbe szorultak. 1945-től visszaszerezték régi pozícióikat. A magániskolák aránya a különböző képzési területeken az 1974/75-ös tanévben a következő volt /ez az arány azóta sem változott lényegesen/:

a/ viszonylag kis teret foglalnak el a 6-15 évesek kötelező iskoláztatásában /népiskola, Hauptschule, politechnikai tanfolyam/; mindössze 153 általánosan képző kötelező iskola /2,7 %-a az összes ilyen intézménynek/ magániskola 820 osztállyal /2,3 %/ 24 448 tanulóval /2,5 %/;

b/ annál nagyobb a szerepük a középiskolai általános képzésben /gimnáziumok, reálgimnáziumok/; 76 általánosan képző középiskola /az összes ilyen intézmény 25 %-a/ magániskola 709 osztállyal /12,4 %/, 20 173 tanulóval /12 %/; közülük 66 egyházi /65 római katolikus, 1 evangélikus/;

c/ a szakképzés bizonyos területein ugyancsak nagy a szerepük a magániskoláknak, főképp a különböző ipari, kereskedelmi egyesületek és kamarák által fenntartott iskoláknak, de egyes szakképzési területeken hagyományosan az egyházi iskoláknak is. Az ipari, műszaki szakiskolák, a kereskedelmi akadémiák és a kereskedelmi szakiskolák jelentős hányadát az említett egyesületek és kamarák, továbbá városok, községek tartják fenn. A katolikus egyháznak főképp un. női és szociális foglalkozásokra felkészítő iskolái vannak: 5 ilyen jellegű szakközépiskolája /a szövetségi állam 13-at tart fenn/ és 68 szakiskolája, ami az ilyen jellegű szakiskolák többsége /az állam 41-et tart fenn/.

d/ Ugyancsak hagyományosan és jellemzően az egyház nagy súlyt helyez arra, hogy pedagógusképző intézményeket tartson fenn. A középfoku óvónőképzők száma Ausztriában 21, ebből 10 a katolikus egyházé. A leányok munkaoktatását végző tanítónő-

ket 13 intézményben képzik, ebből 7 katolikus egyházi intézmény. A népiskolák tanítóit és a Hauptschule tanárait képző 14 pedagógiai akadémiából is 4 a katolikus egyházé, az akadémiai hallgatók csaknem 30 %-a ezekben végzi tanulmányait.

II.

Az előző fejezetben méltattuk az iskolarendszerről hozott 1962-es törvény jelentőségét az osztrák közoktatás történetében. Sok vonatkozásban feltártuk azonban e törvény és a törvény alapján továbbfejlesztett, ma is érvényben lévő iskolarendszer ellentmondásait is. Tekintsünk most ezeken ismételten végig, és térjünk ki még néhány olyan feszítő problémára, amelyet ez az iskolarendszer nem oldott meg, de amelynek megoldására - éppen feszítő volta miatt - szükségképpen megoldásokat kellett keresni.

Az alapvető ellentmondás az volt, hogy ugyanakkor, amikor a törvény demokratikus közoktatáspolitikai elveket deklarált, lényegében átmentette a vagyonos osztályok és vezető rétegek műveltségi monopóliumát őrző, fenntartó régi zsákutcs iskolarendszert. Csak olyan mértékben nyitott tágabb keret a magasabb iskolai végzettség megszerzésének a munkás-páraszt gyermekek számára, amennyire ezt a társadalmi mobilitást a fejlett termelőerőkkel, infrastruktúrával rendelkező polgári demokratikus társadalom munkaerőszükséglete igényelte. Azzal, hogy nem tudta megalkotni a 10-14 évesek egységes iskoláját, számos más nyugateurópai tőkés ország közoktatásától elmaradt. A 8 osztályos általánosan képző középiskola, közülük is elsősorban a gimnázium maradéktalanul az uralkodó osztályok és vezető rétegek privilégiuma maradt, és ez egyben garantálja a főiskolai és egyetemi hallgatóság számukra kedvező szociális összetételét is. Sőt, a 62-es törvény eredetileg a gimnázium és reálgimnázium társadalmilag privilegizált voltát még a korábbi középiskoláé-

nál is jobban körül akarta bátyázni egyrészt a felvételi vizsga meghagyásával, másrészt a tanulmányi idő felemelésével. A középiskolák különböző típusainak egymástól való merrev elkülönültsége sem enyhült. A felső iskola /Hauptschule/ II. tagozata 10 éves kortól a tanulók átlagosan 30 %-a számára eleve lehetetlenné teszi a magasabb tanulmányokat, szinte teljes zsákutcát jelent, aminek egyenes következménye, hogy a gyermekek egy-egy korosztályának több mint 50 %-a vagy az egyéves politechnikai tanfolyamon keresztül vagy - ha egyszer vagy többször megbukott - a 8 évfolyam befejezése /nem feltétlenül sikeres befejezése/ után a mindössze hetenként egy-másfél napos iskolai képzést biztosító szakmai iskolát végzi. Ez a valóság akkor, amikor a tanulás esélyegyenlőségének a megteremtése a lehangzatosabb jelszó, amelyet a haladó gondolkodású közoktatáspolitikusok, neveléstudományi szakemberek és pedagógusok a legkomolyabban gondolnak, és ténylegesen is szeretnének érte tenni valamit, de amelyet azok is hirdetnek, akik az ellenkezőjét akarják.

Az 1962-es törvény nemcsak a régi iskolarendszer társadalmi szelekciós mechanizmusát mentette át, de nem törekedett az iskolák belső oktatási-nevelési szervezetének olyan átalakítására sem, amely a tanulási esélyegyenlőséget csak némileg is elősegithette volna. Nyilvánvaló természetesen, hogy az iskolarendszer és az iskola pedagógiai szervezete szoros összefüggésben van egymással, és ha az iskolarendszerben nem történik lényegi reform, akkor az iskola belső életében sem várhatók lényegi változások. A 62-es reform nem inspirált a tanulók egyéni adottságait, képességeit, indulási szintjét figyelembe vevő differenciált tantervek, oktatási formák, módszerek bevezetésére. Nem ösztönözte a többségben autokratikusnak minősített iskolai légkör, pedagógus-tanuló viszony megváltozását, a tanulók képességeinek kibontakoztatására, a tanulás ösztönzésére alkalmas pedagógiai vezetési stílus meghonosodását.

A belső iskolai élet régi merevségei fennmaradásának legárulóbb jele az iskolai bukások és lemorzsolódások változatlanul nagy aránya. Hermann Schnell kitűnő könyvéből

/Die österreichische Schule im Umbruch, Pädagogik der Gegenwart, Jugend und Volk, Wien - München, 1974/ idézzük:

"A politechnikai tanfolyam látogatásával kapcsolatban végzett számítások során kellett megállapítani, hogy az 1958-as iskolakezdő tanulói évfáratból, amely mintegy 93 ezer tanulót foglal magában, és amely az 1966/67-es tanévben a 9. iskolai évfolyamot végezte, csaknem 35 ezer tanuló vagyis az évfárat 38 %-a az előző nyolc évben a tankötelesek iskoláinak legfelsőbb évfolyamát nem fejezte be eredményesen, vagy el sem érte. Ha számításba vesszük a gyógypedagógiai iskolák és az általánosan képző középiskolák tanulóit is, bizonyossággal feltételezhető, hogy egy évfárat összes tanulóinak mintegy 40 %-a 8 év alatt a nyolcadik évfolyamot nem végzi el eredményesen, vagy egyáltalán el sem éri. Még súlyosbitja a helyzetet, hogy az ismétlők 24,1 %-a kétszer és 12,9 %-a háromszor, sőt többször is ismételt osztályt."

/I.m. 66.old./

Az ismétlők aránya tartományonként különböző, akadnak olyan tartományok, ahol az első elemibe iratkozott tanulók 50 %-a 8 év után vagy nem éri el a legfelsőbb osztályt, vagy azt eredménytelenül zárja. "Ez annyit jelent, hogy már az iskolakezdetnél minden második gyermek számára az a prognózis állitható fel, hogy iskolai pályafutása alatt legalább egyszer osztályt ismételt." /I.m. 66.old./

A gimnáziumok és reálgimnáziumok alsó tagozatán is magas maradt a bukási arány. Az 1966/76-os tanévben pl. a tanulók 9,7 %-a vagy átmenet Hauptschule-ba, vagy eredménytelenül fejezte be a tanévet és ismételt. A gimnáziumok, reálgimnáziumok felső tagozatában és a szakképző középiskolákban is viszonylag magas maradt egyrészt a bukottak, másrészt a lemorzsolódottak aránya. Megközelítően pontos számítások szerint 1950-1964 között ezeknek az arányoknak az átlaga a különböző középiskolatisípusokban a következő /lásd i.m.

74. old./

a/ az általánosan képző középiskolákban az 5. osztályba beiratkozottakra vonatkozóan	21,6 %
b/ a középfoku pedagógusképző intézményekben	20,4 %
c/ a kereskedelmi akadémiákban	42,8 %
d/ a műszaki és ipari szakközépiskolákban	32,1 %
e/ a női gazdasági pályákra felkészítő szakközépiskolákban	23,5 %
f/ a népiskolát végzettek felső tagozatu gimnáziumaiban és reálgimnáziumaiban	54 %
g/ a felnőtt dolgozók gimnáziumaiban és re- álgimnáziumaiban	72 %

A vizsgálatok kétséget kizáróan bebizonyították, hogy a bukott és lemorzsolódott tanulók nagy többsége munkás- és parasztgyermek, akiknek már az iskolastartnál jelentkező művelődésbeli hátrányait mind a fennálló iskolarendszer, mind a képzési tartalom, mind az iskolai munka belső szervezete és az oktatás-nevelés vezetési stílusa nem-hogy csökkentené a tanulás éve folyamán, hanem fokozza.

A 62-es törvénnyel meg nem oldott fenti problémák egyre többet foglalkoztatták a közvéleményt. A problémákra figyelmet felhívó pedagógiai, szociológiai kutatások is egyre sokasodtak. Ilymódon érthető, hogy már a 60-as évek közepétől széleskörű és heves viták bontakoztak ki az osztrák iskolarendszer továbbfejlesztéséről. A vitáknak lendületet adott az a szinte országos méretű követelés, hogy a 62-es törvény által 9 évre felemelt gimnáziumi és reálgimnáziumi képzést újból 8 évre csökkentsék. E követelésnek az osztrák parlament 1969-ben az iskolarendszerről hozott törvényhez fűzött 3. függelékben kompromisszumos formában tett eleget, amennyiben a bevezetett legfelsőbb új osztályt átmenetileg szüneteltette.

A fenti törvényfüggelékkal együtt a parlament felszólította az oktatásügyi minisztert Iskolareformbizottság alakítására a parlamenti Oktatásügyi Bizottság tagjaiból,

a tartományi iskolaügyi hatóságok, a pedagógusok, szülői, nevelésügyi és ifjúsági szervezetek, egyetemi tanárok képviselőiből. Az iskolareformbizottság feladatául a következő kérdések tanulmányozását adta:

- a/ az általános és szakképzés összefüggése
- b/ az oktatás gazdaságossága
- c/ a mai társadalom iskolája helyzetének és feladatainak megfelelő képzési célok, művelődési tartalom és tantervek
- d/ a 10-14 évesek iskolái
- e/ a középiskolai felső tagozat képzési célja, tartalma, típusainak egyszerűsítése
- f/ képességfejlesztés és differenciálás
- g/ korszerű tanítási és tanulási módszerek
- h/ pedagógusképzés és továbbképzés, a pedagógusok bérezése
- i/ az iskolai tanteremhiány
- j/ a képzés kutatása és tervezése.

Az Iskolareformbizottság 1969 augusztus 1-én már megtartotta első ülését. Az előbb felsorolt feladatok egyes csoportjainak megfelelően öt albizottságot hozott létre. A következő években a Reformbizottság rendkívül intenzív munkát végzett. Az albizottságok ülésein és a plenáris üléseken az iskolaügy megújításának minden jelentős aspektusát megvitaták, számos fejlesztési tervet tárgyaltak meg. A bizottság munkájának politikai tartalmát elsősorban politikai összetétele határozta meg. Ausztriában az ilyenfajta bizottságok összetétele mindig tükrözi a politikai pártok parlamenti erőviszonyait, tehát a tárgyalt kérdéseket illetően a legkülönbözőbb - haladó és maradi, valóban reformokra törekvő és csak álreformokat akaró - nézetek csapnak össze. Jelentős szerephez juthattak a bizottság tevékenységében részt vevő szakemberek, tudósok, egyetemi tanárok. A megszülető elhatározások, javaslatok általában kompromisszum eredményei, gyakran olyan módon, hogy az egy-egy kérdésre vonatkozó alternatív javaslatok ki is fejezik a nézetkülönbségeket, érdekellentéteket. Mindez természetesen nem zárja ki bizonyos

kérdésekben a teljes egyetértés lehetőségét.

Az Iskolareformbizottság tevékenységét szakmailag az Oktatási Minisztériumban létrehozott központi munkabizottságok /Zentrale Arbeitsgruppen - ZAG/ segítették, amelyek iskolakísérleti modelleket dolgoztak ki a képzés különböző fokozatai /iskolára való felkészítés, elemi iskola, a 10-14 évesek iskolái, politechnikai tanfolyam, a középiskola felső tagozata/ és a pedagógusképzés számára. Az Iskolareformbizottság ezek megvitatásával készítette elő az iskolarendszerről szóló törvény 4. függelékét, amely törvényesen megalapozta Ausztriában az iskolarendszer és az iskolai belső folyamatok megújítására hivatott kísérleti reformmunkálattot. A parlament 1971 június hó 8-án szavazta meg a törvényfüggelék /4. Schulorganisationsgesetz-Novelle/.

A törvényfüggelék - a reformtörekvések, az iskolarendszer demokratizálásának szerves és fontos részeként - mindennek előtt tartalmazta a gimnáziumi és reálgimnáziumi felvételi vizsga szüneteltetését az 1975-76. tanévig. Ez a felvételi vizsga 10 éves korban valóban a legdurvább, legleplezetlenebb módon fejezte ki, hogy az iskolarendszer a vagyonos és a vezető rétegek művelődési monopóliumának szolgálatában áll. A körülötte folyó vitában a haladó, demokratikus erők és a társadalmi reakciót képviselő erők vívták harcukat. Jellemző - az Iskolareformbizottság egyhangu ajánlása ellenére -, a parlamentben e kérdésben is csak kompromisszum született: a felvételi vizsgának csak a szüneteltetését, nem pedig eltörlését lehetett megszavaztatni. A törvényfüggelék továbbá a gimnáziumi és reálgimnáziumi 9. osztálynak már az előző törvényfüggelékben elrendelt szüneteltetését meghosszabbította. Azóta - a határidők elteltékor - újabb törvényfüggelékek hosszabbítják meg a 62-es törvény fenti módosításait.

A 4. törvényfüggelék legfontosabb, az osztrák közoktatáspolitikai és a neveléstudomány története számára történelmi jelentőségű fejezete az új iskolareformot előkészítő iskolakísérletek törvényes kereteinek kijelölésével, folyamatos végzésük személyi és anyagi feltételeivel foglalkozik.

Ilyen nagyszabású közoktatásügyi és pedagógiai kísérleti folyamat törvényes biztosítására korábban nem volt példa.

Fontosnak tartjuk annak a szervezetnek a bemutatását, amelynek létrehozását a törvényfüggelék elrendelte az iskolakisérletekkel kapcsolatos tudományos feladatok, továbbá az oktatás- és nevelésügy fejlesztését szolgáló egyéb feladatok ellátására. A törvényfüggelék erre vonatkozó szövege a következő:

"A Szövetségi Államnak /Bund/ intézményeket kell létrehoznia, amelyek feladata e szövetségi törvény rendelkezéseinek értelmében az iskolakisérletek tudományos előkészítése, gondozása, ellenőrzése és kiértékelése, továbbá fejlesztési feladatok ellátása az oktatás- és nevelésügy terén, különös tekintettel a teljesítménymérésre, a vizsgamódszerekre, oktatási eszközök kifejlesztésére, tantervalkotásra és a tanulmányok megválasztására vonatkozó tanácsadásra /Schulbahnberatung/. Eme intézményeknek feladataikat egyrészt saját munkatársaikkal, másrészt főiskolákkal, egyetemekkel, különösképpen a Neveléstudományok Főiskolájával /Klagenfurt/ együttműködve kell teljesíteniük. Az intézmények közvetlenül az oktatásügyi miniszter irányítása alá tartoznak."

A törvény értelmében a fent megjelölt feladatok ellátására létrejött intézmény a Zentrum für Schulversuche und Schulentwicklung des Bundesministeriums für Unterricht und Kunst /a Szövetségi Oktatási és Művészeti Minisztérium Iskolakisérleti és Iskolafejlesztési Központja/.

Az Iskolakisérleti és Iskolafejlesztési Központ szervezeti rendszere a következő:

Iskolakísérleti és Iskolafejlesztési Központ
Zentrum für Schulversuche und Schulentwicklung

I. Részleg	II. Részleg	III. Részleg	IV. Részleg
Abteilung I	Abteilung II	Abteilung III	Abteilung IV
Klagenfurt	Graz	Wien	Wien
iskolakísérleti modellek kifej- lesztése - a ki- sérleti iskolák gondozása	ellenőrzési és értékelé- si vizsgálá- tok tervezé- se és megva- lósítása	kísérletek az általánosan képző közép- iskolákban	információ és dokumentáció

A fenti szervezeti séma egyrészt azt mutatja, hogy a klagenfurti részleghez tartozik minden iskolakísérlet az általánosan képző középiskolákban /gimnáziumokban, reálgimnáziumokban/ szervezett kísérletek kivételével. Ez utóbbiak ugyanis a Bécsben működő III. Részleg feladatkörébe tartoznak, amely tulajdonképpen egy korábbi központi munkacsoport továbbélése /Zentrale Arbeitsgruppe für die ANS-Schulversuche/. Másrészt mutatja azt a tudatos törekvést, hogy a kísérleti modellek kidolgozását, a kísérletek tervezését, előkészítését és megvalósítását szétválasszák a kísérlet értékelésétől, amely utóbbi a Graz-i részleg feladatköre. Az iskolai modellkísérletek nemzetközi tapasztalatai alapján ugyanis az az álláspont alakult ki, hogy az eredmények pártatlan, valóban objektív megállapítása érdekében e két kutatási területet szervezetileg célszerű különválasztani.

A törvény meghatározta az iskolakísérleti folyamat főbb fázisait, a kísérleti iskolák kijelölésének módját, a kísérlet mennyiségi és időkereteit. Idézzük a törvény szövegét:

"Az iskolakísérletek megalapozása érdekében kísérleti terveket /Schulversuchspläne/ kell kidolgozni, amelyek leírják az egyes iskolakísérletek célját és megvalósításuk részleteit. A terveket az Oktatási Minisztérium hagyja jóvá."

Az iskolakísérletek megvalósításához az illetékes tanulmányi iskolatanács /kollégium/ kérelmére az oktatási miniszter engedélye szükséges; e kérelmet magániskoláknál az

iskolafenntartó nyújtja be. Olyan állami iskolák esetében, amelyek közvetlen felügyeleti hatósága az Oktatási Minisztérium /Bundesschulen/, a kísérlet kérelmezője az iskolagazgató, magániskolánál az iskolafenntartó. Az oktatási miniszter az iskolakísérletet csak akkor engedélyezheti,

a/ ha megvalósítása a fentiek értelmében kidolgozott iskolakísérleti terv szerint történik,

b/ ha adva van az iskolakísérlet összehasonlíthatósága más iskolakísérletekkel, illetve a fennálló iskolaszervezettel, és

c/ ha a kísérlet tudományos gondozása és értékelése biztosított.

A tartományi iskolatanácsoknak és az Oktatási Minisztériumnak ügyelniük kell arra, hogy azonos iskolakísérleti terv szerint különböző jellegű településeken, különböző nagyságu iskolákban és olyan feltételek között folyjanak iskolakísérletek, amelyek lehetővé teszik az iskolakísérleti eredmények átvihetőségének megítélését a Szövetségi Köztársaság egész területére.

Az iskolakísérletben részt vevő tanítók /tanárok/ segítségével /felkészítés, folyamatos konzultáció/ és az Oktatási Minisztériummal való együttműködés szavatolására tudományosan felkészült iskolakísérleti patronálókat /Betreuer/ kell megbízni. Amennyiben a kísérlet igényli, azonos jellegű iskolákat és osztályokat kell kijelölni kontroll-iskoláknak és -osztályoknak. Az iskolakísérletek eredményeit a kísérleti terv alapulvételével, adott esetben a kontroll-iskolákkal, illetve -osztályokkal történő összehasonlítás útján kell értékelni, és az eredményeket az Oktatási Minisztériumnak nyilvánosságra kell hoznia."

A törvény szerint az iskolakísérletek az 1971/72-es tanévtől az 1979/80-as tanévig kezdhetők /a pedagógiai akadémiákon az 1975-76-os tanévig/, és felmenő rendszerben kell vezetni őket. Az iskolára felkészítő osztályokat és az elemi iskolai idegennyelvi előképzést illető kísérlet számszerű korlátozás alá nem esik. Ugyancsak kísérletet folytat-

hat minden pedagógiai akadémia, amennyiben a kísérlet az illető tartomány pedagógusszükségletének kielégítését nem akadályozza. Valamennyi többi iskolakísérlet a megfelelő iskolatípusok 10%-ában /tartományonként/ szervezhető.

A törvény meghatározza a különböző iskolafokokban és iskolatípusokban végzendő iskolakísérletek tárgyát, tartalmi lényegét. Befejezésül most ezt ismertetjük.

Iskolára felkészítő kísérleti osztályok /Vorschulklassen/

Az iskolára felkészítő osztályok feladata olyan iskolaköteles gyermekek iskolaegettséghez segítése, akiket az iskolakötelezettségéről szóló 1962-es törvény értelmében iskolaegettlenség miatt felmentettek az iskolalátogatás alól, de gyógypedagógiai intézményekbe nem kell utalni őket.

Elemi iskola /Grundschule/

1. Az elemi iskola 3. és 4. évfolyamában egyes tantárgyakból a tanulókat teljesítményeik alapján teljesítménycsoportokba /Leistungsgruppen/ kell szervezni. Ezeket az osztályon belül vagy párhuzamos osztályok tanulóiból kell megalakítani.

2. Ugyancsak a 3. és 4. évfolyamon ki kell próbálni egy élő idegen nyelv tanítását.

A 10-14 évesek iskolái

1. A 10-14 évesek számára iskolakísérleteket kell szervezni az additív közös iskola /Additive Gesamtschule/, az orientációs fokozat /Orientierungsstufe/ és az integrált közös iskola /Integrierte Gesamtschule/ kipróbálására.

2. Az additív közös iskola a Hauptschule és az általános képző középiskola közös épületben és közös vezetés alatt történő működtetése, ami megkönnyíti az átmenetet a

Hauptschuleből az általánosan képző középiskolába.

3. Az orientációs fokozat a Hauptschule és az általánosan képző középiskola 1. és 2. osztályának közössé tétele.

4. Az integrált közös iskola a Hauptschule és az általánosan képző középiskola 1-4. osztályának teljes egységesítése.

5. Mind az orientációs fokozatban, mind az integrált közös iskolában egyes tantárgyakból a tanulókat teljesítményeik alapján teljesítménycsoportokba kell szervezni vagy az osztályon belül vagy párhuzamos osztályok tanulóiból. A magasabb teljesítménycsoportba való jutást és az alacsonyabb teljesítménycsoportokba történő áthelyezés megakadályozását segítő foglalkozásokkal /Förderkurse/ kell előmozdítani. A magasabb teljesítménycsoportba kerülésnek különös jelentőséget kell tulajdonítani. A teljesítménycsoportok felállításával összekapcsoltan megengedhető a tanulóknak tagozatokba /Klassenzüge/ való besorolása is. Ebben az esetben a legmagasabb teljesítménycsoport az általánosan képző középiskola színvonalának, a legalacsonyabb teljesítménycsoport a Hauptschule II. tagozatának felel meg.

6. Az orientációs fokozatból a Hauptschule vagy az általánosan képző középiskola 3. osztályába való feljutást azoknak a rendelkezéseknek értelemszerű alkalmazása szabályozza, amelyeket az iskolarendszerről alkotott 62-es törvény vonatkozó paragrafusai tartalmaznak. /A Hauptschule I. tagozatába vagy az általánosan képző középiskolába való bejutás feltétele a főbb tárgyakból jó tanulmányi eredmény elérése és a tantestület nyilatkozata a tanuló alkalmasságáról./ Az integrált közös iskola negyedik osztályában kapott átlagosan jó eredményű osztálybizonyítvány ugyanolyan továbbtanulási jogokkal ruházza fel a tanulót, mintha a Hauptschule I. tagozata negyedik osztályát végezte volna el hasonló eredménnyel, vagy mintha egy általánosan képző középiskola negyedik osztályát fejezte volna be.

A politechnikai tanfolyam

1. A politechnikai tanfolyamon is ki kell próbálni a tanulók teljesítménycsoportokba történő szervezését teljesítményeik alapján németből, matematikából és műszaki rajzból. Itt is segítő csoportokat kell működtetni egyrészt a magasabb teljesítménycsoportba való feljutás, másrészt az alacsonyabba sorolás elkerülése érdekében.

2. A politechnikai tanfolyam kísérleti tantervét úgy kell kialakítani, hogy a heti összóraszám egy részében a tanulók különböző tantárgycsoportok és egyes tantárgyak között választhassanak.

Általánosan képző középiskolák

1. Kísérleteket kell végezni az általánosan képző középiskolák felső tagozatának és az általánosan képző középiskola 8 évfolyamu formájának megreformálására. A reformnak szem előtt kell tartania az általánosan képző középiskola felsőfoku tanulmányokra felkészítő funkcióját.

2. Az általánosan képző középiskola felső tagozatában /mind a nyolc évfolyamu formában, mind az önálló felső tagozatos formában/ a hagyományos évfolyamosztályokat váltsa fel teljes egészében vagy részben egyes tantárgyakból a tantervileg meghatározott fokozatok rendszere, amelyek időtartama egy tanévnél kevesebb is lehet. Olyan tanulók, akik egy ilyen fokozat tananyagának ismeretéről bizonyosságot tesznek, az illető fokozatot átugorhatják. A tantervet továbbá úgy kell alakítani, hogy a heti összóraszám egy részében a tanulók különböző tantárgyak és tanulmányi programok között választhassanak. Az érettségi vizsgát teljes egészében vagy részben megosztva lehessen letenni úgy, hogy a tanulók az egyes tantárgyak tanulásának befejező évében vizsgázhassanak.

3. Az általánosan képző középiskolák alsó tagozatain

segítő /felzárkóztató/ foglalkozásokat kell szervezni gyenge teljesítményű tanulók számára. A felsőtagozaton egyes tárgyakból teljesítménycsoportokat kell szervezni. Minden olyan kötelező tárgyból, amelyet nem teljesítménycsoportokban oktatnak, a tanítást a 8. osztály első félévében be kell fejezni. Már ebben az időpontban érettségi vizsgát tehetnek azok a tanulók, akik legalább két kötelező tárgyból a legmagasabb teljesítménycsoportban jó teljesítményt mutattak fel, és a többi kötelező tárgyat is átlagosan jó tanulmányi eredménnyel tanulták. A többi tanulónak még egy félévig részt kell vennie a teljesítménycsoportokban tanított tárgyak oktatásában.

4. A felső tagozatban is szervezni kell segítő csoportfoglalkoztatást. A választott tárgyak rendszere azt kívánja, hogy gondoskodás történjék a tanulók számára folyamatos tanácsadásról /laufende Beratung/.

Az iskolarendszerről hozott törvény 5. függeléke /1975/ meghatározta a szakképzésben folytatandó reformkísérletek tartalmi körvonalait. Ezek a következők:

Teljesítménycsoportok a szakmai iskolákban
/Berufsschule/

Egyes tárgyakból a szakmai iskolákban teljesítménycsoportokat kell szervezni, és a fentieknek megfelelően segítő foglalkozásokat is rendszeresíteni kell.

Tanfolyamok átmenetek elősegítésére

Tanfolyamokat kell szervezni olyan személyek számára, akik eredményesen elvégezték a 8 évfolyamu alaptanulmányokat, és eredményesen letették a szakmunkásvizsgát. A tanfolyam feladata a felkészítés a tanulmányok folytatására az azonos vagy hasonló szakirányú szakközépiskola 3. osztályában. A tanfolyam egy vagy két szemeszteres, eredményes elvégzése felvételi vizsga nélkül jogosít a továbbtanulásra.

Eredményes elvégzése szakközépiskolai végzettséget adó más képzési formákban vagy felnőttek szakközépiskolájában való továbbtanulásra is jogosít. Az átmenetet segítő tanfolyam ezek szerint egyenlő értékű az azonos vagy hasonló szakirányú szakiskola /berufsbildende mittlere Schule/ elvégzésével,

Tantervcsoporthoz a középfokú szakképző iskolákban /szakiskolákban/

A négyéves szakiskola 4. osztályában, de esetleg már a 3. osztályban is, a hároméves szakiskola 3. osztályában vagy már 2. osztályában is két tantervcsoporthoz lehet alkotni. Az egyik tantervcsoporthoz azt a feladatot kell teljesíteni, amelyet az illető szakiskolára vonatkozóan az érvényes rendelkezések megállapítanak. A másik tantárgycsoportnak olyan ismeretek közvetítése a feladata, amelyek egy négyéves vagy egy hároméves szakiskola elvégzése után lehetővé teszik a továbbtanulást az azonos vagy hasonló szakirányú szakközépiskola 4. vagy 3. osztályában felvételi vizsga nélkül /kétszakaszos képzés/.

Kiegészítő tanfolyamok

Az ilyen tanfolyamoknak az a feladata, hogy a szakiskolát végzettek számára lehetővé tegye a szakközépiskolai végzettség megszerzését; lehetnek 4 vagy 6 szemeszteresek.

Speciális tanfolyamok

Speciális tanfolyamokat kell szervezni a különböző szintű szakmai képzettség /szakközépiskolai, szakiskolai képzettség, szakmunkásképzés/ kiegészítésére, egy bizonyos területen speciális képzettség megszerzésére. A tanfolyamok maximálisan 6 szemeszteresek lehetnek.

Kollégiumok /Kollegs/

A kollégiumoknak az a feladata, hogy általánosan képző középiskolákban eredményesen érettségizettek vagy más szakirányú szakközépiskolában eredményesen érettségizettek számára szakközépiskolai végzettséget biztosítson.

Tanfolyamok munkába állók számára

A fenti tanfolyamok munkában állók számára is szervezhetők a tanfolyam formájától /levelező, esti, televíziós adásokkal segített képzés/ függően meghosszabbított tanulmányi idővel.

X X X

Az elmúlt évtizedben a reformmunkálatok erőteljesen kibontakoztak Ausztriában, az ismertetett kísérleti szervezet hatalmas munkát végzett. A reformmunkálatok eredményeinek ismertetésére azonban egy következő tanulmányban kerül sor.

FüggelékAz iskolaügyet jellemző adatok az 1979/80-as tanévbenA 10-14 évesek iskolatípusaiba járók arányai

Gimnázium Reálgimnázium	Hauptschule	Közös iskola /Gesamtschule/	Népiskola	Egyéb iskolák
20,6 %	68,3 %	7,4 %	0,24 %	3,4 %

A politechnikai tanfolyam tanulóinak létszáma és aránya az évjáratban

Létszám: 36328

Arány: 27,97 %

Az általánosan képző középiskola 6. osztályába járók létszáma és aránya az évjáratban

Létszám: 18769 - ebből fiú 8893, leány 9876

Arány: 14,03 %

A szakmai iskola első osztályába járók létszáma- és aránya az évjáratban

Létszám: 64053

Arány: 47,87 %

Az 1 évfolyamu háztartási szakiskola tanulói létszáma

Létszám: 4728

A szakiskolák második osztályába járók létszáma és aránya az évjáratban

Létszám: 17313

Arány: 12,94 %

A szakközépiskolák második osztályába járók létszáma és aránya az évjáratban

Létszám: 15608

Arány: 11,67 %

Pedagógusképző szakiskolák második osztályába járók létszáma és aránya az évjáratban

Létszám: 1438

Arány: 1,07 %

Jegyzetek

1. A tanulmányban szereplő törvények, rendeletek hivatalos szövege az alábbi műben található:

Kövesi-Jonak: Das österreichische Schulrecht. Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, Wien 1976.

A törvéyszövegeket, rendeleteket magyarra a tanulmány szerzője fordította.

2. A tárgyalt korszak közoktatásügyi helyzetére vonatkozóan alapvető információkat adnak a következő művek:

a/ Hermann Schnell: Die österreichische Schule im Umbruch. Pädagogik der Gegenwart. Jugend und Volk, Wien-München, 1974.

b/ Die österreichische Schule 1945 bis 1975. Herausgegeben von Othmar Spachinger-Hans Spreitzer-Karl Stretenovic. Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, Wien 1975.

3. A statisztikai adatok az Osztrák Iskolastatisztika /kivonatok/ köteteinek sorozatából valók /Österreichische Schulstatistik-Auszüge/, amelyeket minden tanévre vonatkozóan az Oktatási Minisztérium ad ki az Osztrák Központi Statisztikai Hivatallal együttműködésben /Herausgegeben vom Bundesministerium für Unterricht und Kunst unter Mitwirkung des Österreichischen Statistischen Zentralamtes/.

Дердь Агоштон

Формирование системы всеобщего образования в Австрии
с 1962 по 1972 гг.

Статья рассматривает вопросы 10-летней истории ныне существующей системы всеобщего образования в Австрии, которая была принята и введена в действие Schulorganisationsgesetz в 1962 году.

Работа в первую очередь показывает значение указанного закона в истории всеобщего обучения в Австрии. Это первый такой закон, который от основной школы /*Grundschule*/ до академии стремится охватить все типы общеобразовательных /*allgemeinbildend*/ и профессиональных /*berufsbildend*/ школ и объединить их в единую систему. Далее статья подробно рассматривает цель, место и роль подготовки во всех общеобразовательных и профессиональных типах школ внутри школьной системы и показывает также формирование этих типов школ в указанный период.

Работа вскрывает противоречия между законом и школьной системой, развитой на основе этого закона. Основное противоречие: закон провозглашал демократические политико-образовательные принципы, но по сути дела, он сохранил старую, зашедшую в тупик школьную систему, сохраняющую и поддерживающую монополию на образование имущих и ведущих классов, слоев. Этот вывод подтверждается анализом статистических данных дела образования. Однако, он не ставит под сомнение, а, напротив, подробно демонстрирует неоспоримые факты демократизации.

Статья указывает на то, что нерешенные законом 1962 г. проблемы все в большей степени занимают австрийскую общественность. Таким образом, понятно, что уже с середины 60-х годов вспыхнули горячие и обширные споры о необходимости дальнейшего усовершенствования австрийской школьной систе-

мы и проведения ее внутренней реформы. Статья знакомит с Novelle - 3. и 4. Schulorganisationsgesetz, сформированных в результате этих дискуссий, с которыми началась и в 70-х годах развернулась широкая деятельность школьных реформ и последовали школьные эксперименты, предназначенные для подготовки новой школьной системы.

György Ágoston:

Die Entwicklung des Unterrichtswesens in Österreich 1962 - 1972

Die Studie behandelt die zehnjährige Geschichte des heute noch bestehenden österreichischen Unterrichtssystems, das durch das 1962 verabschiedete Schulorganisationsgesetz ins Leben gerufen wurde.

Vor allem würdigt die Studie die Bedeutung dieses Gesetzes in der Geschichte des Unterrichtswesens von Österreich. Das ist das erste Gesetz, das bestrebt ist, alle allgemeinbildenden und berufsbildenden Schultypen von der Grundschule bis zur Akademie umzufassen und in ein einheitliches System einzugliedern. Ein weiteres wichtiges Bestreben ist die Demokratisierung des Unterrichtswesens, wie das auch die Zeit erfordert.

Die Studie behandelt im weiteren ausführlich das Bildungsziel des allgemeinbildenden und des berufsbildenden Schultyps, ihren Status im Schulsystem und stellt die Entwicklung dieser Schultypen in der behandelten Zeitspanne dar.

Die Studie erörtert die Widersprüche des Gesetzes und des auf der Grundlage des Gesetzes weiter entwickelten Schulsystems. Der grundlegende Widerspruch besteht im folgenden: Das Gesetz hat demokratische Prinzipien deklariert, es hat aber im wesentlichen das alte Sackgassen - Schulsystem überrettet, in dem das Bildungsmonopol der leitenden, wohlhabenden Klassen und Schichten nach wie vor erhalten blieb. Diese Folgerung wird in der Studie durch statistische Angaben des Unterrichtswesens belegt. Zugleich werden auch die unbestreitbaren Tatsachen der Demokratisierung anerkannt, diese werden sogar ausführlich behandelt.

Die Studie weist darauf hin, dass die vom Gesetz 1962 ungelösten Probleme die öffentliche Meinung in Österreich immer mehr beschäftigt haben. So ist es verständlich, dass sich schon ab Mitte der sechziger Jahre heftige Diskussionen in breitem Kreis über die Notwendigkeit der Weiterentwicklung des österreichischen Schulsystems und der inneren Schulreform entflammten. Die Studie erörtert das als Ergebnis dieser Diskussionen verabschiedete 3. und 4. Schulorganisationsgesetz - Novelle, das den Beginn der sich in den siebziger Jahren entfalteten grossangelegten Schulreformtätigkeit bedeutete, und auch die Versuche zur Schulreform nahmen ihren Anfang, die das neue Schulsystem vorzubereiten haben.